

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

НА ТЕМУ:

**Мистецтво живописного натюрморту як засіб художнього і естетичного
виховання дітей дошкільного віку**

Зміст

Вступ. Актуальність проблеми.....	3
I. Теоретичні основи використання мистецтва живопису в освітньо-виховній роботі з дітьми старшого дошкільного віку.....	7
1.1. Пізнавальне та виховне значення творів живопису.....	7
1.2. Особливості сприймання мистецтва живопису дошкільниками.....	16
1.3. Мистецькі та педагогічні можливості використання живописного натюрморту в освітньо-виховній роботі дошкільного навчального закладу.....	23
Висновки до I розділу.....	37
II. Методика використання мистецтва натюрморту в освітньо-виховній роботі з дітьми дошкільного віку	39
2.1. Стан використання мистецтва живописного натюрморту в сучасній практиці дошкільних навчальних закладів.....	39
2.2. Експериментальне формування художніх та естетичних здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами мистецтва живописного натюрморту.....	51
2.3. Вплив мистецтва натюрморту на художньо-естетичний розвиток дітей.....	64
Висновки та практичні рекомендації.....	73
Використана література.....	78
Додатки.....	83

*«Справжню красу сприймає тільки чиста,
прекрасна душа - душа дитини...»*

Е.Мейжелейтис

Вступ. Актуальність проблеми.

Мистецтво живопису займає особливе місце серед інших естетичних цінностей і має високий виховний потенціал. Воно відіграє істотну роль у формуванні художнього досвіду, особистісних оцінок, естетичних суджень та емоційних відгуків дітей дошкільного віку. Мистецтво живопису розкривається за допомогою творів живопису, які несуть у собі естетичну та художню цінність. Сприйняття творів живопису різних жанрів (зокрема, натюрморту) проявляється у вираженні дитиною естетичних почуттів, емоцій, суджень, об'єктивної оцінки, що свідчить про певний рівень естетичної вихованості.

Завдання естетичного виховання шляхом ознайомлення дошкільників з мистецтвом живопису визначені у нормативних та законодавчих документах: у Законі України “Про дошкільну освіту” [17], “Концепції дошкільного виховання в Україні (проект)” [33], “Національній державній комплексній програмі естетичного виховання (проект)” [46], “Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”)” [12], “Базовому компоненті дошкільної освіти” [4]. Відповідно до вимог вищеперелічених документів, естетичне виховання дитини має здійснюватись у процесі формування її естетичних потреб та досвіду (емоцій і почуттів, поглядів, смаків, ідеалів, інтересів) як основи виховання естетичного ставлення, активності до сприймання, освоєння та перетворення дійсності. Це, в свою чергу, сприятиме вихованню різнобічно й гармонійно розвиненої особистості, максимальному використанню естетичного фактора в удосконаленні національної самосвідомості дитини, піднесенню її трудової і соціальної активності, зростанню творчого потенціалу молодих громадян України. Згідно до завдань „, передбачених цими документами, дитина входить у світ практичної та духовної діяльності людини, розвивається її потреба в

реалізації власних творчих здібностей, удосконалюються вміння цінувати твори живопису, виявляти інтерес до надбань національної та світової культури, володіти різноманітними способами реалізації власних творчих здібностей.

Естетичне виховання - багатоаспектне філософське, загальнокультурне психолого-педагогічне поняття, яке охоплює близькі, але не тотожні родові поняття - естетичне та художнє виховання, яке включає виховання художніми (мистецтво) і позахудожніми засобами (природа, праця, організація навколишнього середовища, громадська діяльність, вчення). Категорійний апарат, яким користуються фахівці свідчить, що більш широко використовується категорія естетичного виховання, яка включає в себе художнє виховання засобами мистецтва.

Проблемам естетичного виховання і роль в ньому живопису присвячено багато публікацій. Розробкою питань: теорії художньо-естетичного виховання займалися (Б.М.Теплов, Г.С.Костюк, І.А.Зязюн, І.Ф.Надольний, В.Ф.Передерій, О.В. Киричук, Т.І.Цвеліх, Б.Т.Ліхачов, Л.Т. Левчук, Б.П.Юсов, О.М. Семашко), естетичного виховання засобами різних видів мистецтва (Д.Б.Кабалевський, Б.М.Неменський, Є.В.Кв'ятковський, В.О.Сухомлінський, Л.О.Горюнова, Л.Г.Коваль, З.М.Новлянська, О.Н.Рудницька, Г.С.Тарасенко, А.М.Федь, Ю.У.Фогт-Бабушкін, Л.О.Хлебнікова, Г.П.Шевченко, О.П.Щолокова), специфіки естетичного виховання дітей дошкільного віку (Є.О.Фльоріна, Н.Б. Зубарева, Т.С.Комарова, Н.О. Ветлугіна, Н.С. Карпінська, Р.І. Жуковська, В.О.Єзикеєва, І.Л. Держинська, Н.П.Сакуліна, Т.Г. Казакова, Б.М.Неменський, Р.М. Чумічова, Л.В.Компанцева, Л.Ф. Шкаріна, Е.В.Белкіна, Л.М. Шульга, К.І.Ковальчук та ін.).

Отже, науковці і практики єдиногосно стверджують, що естетичне виховання особистості здійснюється шляхом використання усіх засобів мистецтва. Мистецтво живопису виділяє твори живопису як важливий засіб естетичного виховання. Про специфіку роботи з творами живопису в сфері

дошкільного виховання пишуть філософи, педагоги, психологи, мистецтвознавці, але нажаль, дослідники з цього питання обґрунтовують свій досвід на роботі з творами пейзажного і сюжетного живопису, і незначне місце відводять натюрморту. Хоча в натюрморті також, як в пейзажі і сюжетно – побутовому жанрі, зображені предмети, які доступні сприйманню і розумінню дітей дошкільного віку, з якими діти зустрічаються в реальному житті, користуються ними, добре знають їх властивості і призначення. Натюрморт - жанр живопису, в перекладі з французької мови означає «мертва природа», в перекладі з голландської - «тиха натура», він містить великі педагогічні можливості і має найбільшу наближеність до життєвого досвіду дітей серед інших жанрів.

На основі ознайомлення з дослідженнями по означеній темі ми можемо сказати що, безсумнівно, проблема використання живописного натюрморту у роботі з дітьми дошкільного віку дуже складна і різнобічна, ознайомлення дітей дошкільного віку з творами жанрового живопису дозволяє вирішувати головну задачу сучасного дошкільного виховання – формування і розвиток у дітей ціннісного ставлення до мистецтва як важливої складової культури. Актуальність проблеми використання живописного натюрморту у роботі з дітьми дошкільного віку, недослідженість специфіки використання жанру натюрморту як засобу художнього та естетичного виховання, неповноцінне використання цього жанру в практичній роботі з дітьми, спонукали нас обрати тему магістерської роботи: Мистецтво живописного натюрморту як засіб художнього і естетичного виховання дітей дошкільного віку.

Об'єкт дослідження: процес художньо-естетичного виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: методика використання живописних натюрмортів в процесі художньо-естетичного розвитку дітей.

Мета дослідження: дослідити вплив мистецтва живописного натюрморту на художньо-естетичний розвиток дітей і його вплив на зміст і засоби виразності дитячого малюнка.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати мистецтвознавчі та психолого-педагогічні дослідження з проблеми використання живописного натюрморту у освітньо-виховній роботі з дітьми дошкільного віку.
2. Вивчити стан роботи у дошкільному навчальному закладі з розвитку художньо-естетичних здібностей у дітей.
3. Створити і апробувати методику формування художньо-естетичних здібностей у дітей засобами мистецтва живописного натюрморту.
4. Дослідити особливості переносу засобів виразності жанру живописного натюрморту в дитячі роботи з малювання.

Методи дослідження: в основу методики нашого дослідження було покладено вивчення філософської та мистецтвознавчої літератури, психолого – педагогічних досліджень з питань використання живопису в роботі з дітьми старшого дошкільного віку, практичного досвіду роботи вихователів з цього питання і власного досвіду роботи з старшими дошкільниками, використання педагогічного експерименту, статистичної обробки даних.

Розділ І.

Теоретичні основи використання мистецтва живопису в освітньо-виховній роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

1.1. Пізнавальне та виховне значення творів живопису.

Мистецтво живопису має високий виховний потенціал. Воно є тим важелем, який відіграє істотну роль у формуванні художнього досвіду, особистісних оцінок, естетичних суджень та емоційних відгуків особистості. Дослідження науковців (Г.М. Вишнева, О.В. Гончарова, Л.В. Благонатьєва, Н.Б.Зубарева, С.В. Огурцова, Р.М. Чумічова, Г.Г. Григор'єва, Т.Г. Казакова, Т.С. Комарова, В.П. Котляр, О.В. Бакушинський, Є.О.Фльоріна, Н.П.Сакуліна, Е.В.Белкіна та ін.) підтверджують, що мистецтво живопису займає особливе місце серед інших естетичних цінностей і має вагомe значення у житті дитини та суспільства постаючи у вигляді великої кількості творів живопису, які зберігаються суспільством і безперечно впливають на особистість.

Мистецтво живопису – естетична цінність, яка здатна формувати у суспільства естетичну свідомість: естетичне сприймання, естетичні почуття, естетичний досвід, пам'ять, естетичні судження, оцінки, смаки, уподобання. На цьому ґрунті у людей виникає оцінне відношення до прекрасного. Естетична свідомість викликає у людини бажання створювати естетичні цінності (твори живопису) в цьому полягає *естетична функція* мистецтва живопису. Важливою функцією мистецтва живопису є *комунікативна*, живопис розширює соціальний досвід людей, сприяє взаємодії з іншими людьми долучаючись до історичного досвіду, суспільної практики через сприйняття творів живопису. *Пізнавальна функція* мистецтва живопису відкриває перед людиною художню картину світу, розширює світогляд людини, надає сенс життя. Твори живопису використовуються в освітньому процесі, тим самим здійснюючи *освітню функцію*. Мистецтво живопису бере участь у формуванні усіх соціальних почуттів людей, тобто виступає як важливий засіб виховання (морального, естетичного, розумового), тобто виконує *виховну функцію*. Через формування моральних почуттів мистецтво

живопису здійснює *регулятивну функцію* – регулюючи поведінку і стосунки людей. Розвиваючи свідомість людей, їх почуття, здатність уявляти, знання, мистецтво живопису сприяє розвитку творчої діяльності, вмінню творити, сприймати матеріальні і духовні цінності, відповідно підвищувати культуру, це і є *культурна функція* мистецтва. В процесі спілкування з творами живопису у людини формується художній смак – вміння оцінювати красу речей, людей, художніх творів, і здатність давати правильну оцінку різним явищам життя суспільства – в цьому полягає *аксіологічна функція*. Твори живопису здатні заспокоїти людину, нормалізувати її психічний стан, вилікувати – це *оздоровча та медична функції* мистецтва живопису.

Отже, мистецтво живопису виконує важливі функції (*естетичну, комунікативну, пізнавальну, освітню, виховну, регулятивну, культурну, аксіологічну, оздоровчу та медичну*) та впливає на всебічний гармонійний розвиток особистості вцілому.

Пізнавальне значення творів живопису полягає в тому, що мистецтво живопису в житті дошкільників є одним із *засобів пізнання дійсності*. Твори живопису, на думку Г.О. Підкурғанної, допомагають дитині пізнати не тільки духовність людства, а й стати її гармонійною частиною. Головною метою мистецької діяльності дошкільників, за даними досліджень В.М. Бабаєвої, Л.Р.Болотної, Н.О. Ветлугіної, С.А. Козлової, є виховання найсильніших людських почуттів, таких як любов, доброта, милосердя, а також специфічних почуттів – кольору, форми, лінії, ритму, композиції. Формування умінь та навичок у різних видах мистецької діяльності стає лише засобом, що дозволяє дитині відтворити свої почуття, думки, фантазії у самостійній творчій діяльності. Як відзначає Л.С. Виготський, якщо ми хочемо мати достатньо міцні основи для творчості дитини, необхідно розширити її досвід [10].

Оскільки мистецтво живопису є формою суспільної свідомості, основи якої закладаються у дошкільному дитинстві, воно є способом відображення оточуючого світу, що є доступним для дитини внаслідок образного характеру її мислення, підтвердження цього ми знаходимо в

дослідженнях В.І. Алексєєвої, А.Я. Вольчинського, М.В. Вовчик-Блакитної, В.В. Добровольської, В.О. Єзікеєвої, Н.Б.Зубаревої, М.А. Івашиніної, Є.І.Ігнатєєва, В.І. Мухіної, Ю.О. Приходько, О.А. Половіної, Л.І.Постоногової, Н.О. Пророк, Н.Н. Реви, О.В. Савченко, Т.О. Терещенко, Є.О. Фльоріної, В.М. Шацької та ін. Мистецтво живопису здатне привернути увагу дітей до реальних об'єктів та явищ, оскільки статичність образів образотворчого мистецтва допомагає дитині зосередити увагу на тих об'єктах і явищах, що часто залишаються поза її увагою у процесі повсякденного спостереження.

Видатна дослідниця дитячої художньої творчості Є.О.Фльоріна, значну роль відводила саме художньому вихованню дітей на кращих зразках творів живопису [7]. На її думку, слід прагнути до єдності емоційного і пізнавального сприймання дітьми змісту і форми творів мистецтва, тому що в дошкільному віці діти проявляють зацікавленість до творів мистецтва, здатні помітити зв'язок між змістом твору і його виражальними засобами, порівнювати і вибірково ставитися до жанрів мистецтва і конкретних творів. Діти дошкільного віку виявляють художні інтереси, прагнення до творчості, отримують радість від створення найпростіших малюнків, це свідчить про те, що мистецтво живопису виконує *пізнавальну функцію* у житті дітей. Практика свідчить, що для підтримання пізнавального інтересу, дорослі повинні максимально задовольняти ранні творчі прагнення дітей та стимулювати розвиток художньо–творчих здібностей, дбати про збагачення уявлень життєвими враженнями, досвідом у різноманітних видах художньої діяльності.

Виховне значення творів живопису полягає в тому, що в мистецтві живопису дуже тісно пов'язане естетичне і моральне виховання, зазначають Л.П.Панкратова, Є.О.Фльоріна, Л.О.Шибицька. На їх думку, важливо знаючи особливу вразливість, тонку організацію духовного життя дитини, оточувати її світлими і радісними переживаннями. Проте потворні явища, як зазначає Л.О.Шибицька, також можуть викликати естетичне почуття у дитини. Для

того, щоб дитина правильно зорієнтувалася в понятті «добро» і «зло», «красиве» і «потворне», безперечно, потрібно відбирати ті картини, в яких проступає негативне ставлення самого автора до створеного ним образу, в яких переконливо звучить авторський осуд і застереження [54]. Отже, естетичні і моральні почуття, що виникають під впливом мистецтва живопису, формують емоційне ставлення дошкільників до полярних проявів в житті – прекрасного і потворного, що сприяє посиленню *виховної функції* мистецтва, активному, перетворюючому впливові на душу дитини.

Відомі науковці Н.П.Сакуліна, Т.С.Комарова, Е.В.Лебедева [30] визначали головне призначення мистецтва живопису у естетичному вихованні, мотивуючи це тим, що у процесі зображувальної діяльності формуються сприятливі емоції для естетичного розвитку, які переходять у естетичні почуття, що сприяють формуванню оцінного естетичного ставлення до навколишньої дійсності. У роботах Н.Б.Зубаревої важливою передумовою формування естетичних почуттів виділено виховання уміння сприймати форму, як засіб вираження змісту. Матеріали досліджень підтверджують, що діти старшого дошкільного віку, здатні сприймати і переживати образно-художній зміст, емоційно відгукуватись на нього, здатні зрозуміти задум художника. Науковець Р.М.Чумічова, вважає, що мистецтво живопису здатне розвинути у дітей естетичне сприймання шляхом оволодіння необхідними для створення зображень навичками та вміннями, які сприяють виникненню і розвитку задуму. Створюючи малюнок дитина вносить в нього те, що запам'ятала, у неї виникають певні переживання пов'язані з цим предметом, певне відношення та його оцінка. Накопичений досвід сприйняття вбирає в себе все, що дитина колись бачила, таким чином створюється образ, який вона виражає за допомогою зображувальних засобів.

Дослідження В.А. Єзикеєвої, Т.Г. Казакової, Є.І. Ігнат'євої, О.П.Долинної, Г.Д.Бєбіх підтверджують, що розвиток у дітей естетичних відчуттів дозволяє підвести їх до естетичних оцінок предметів і їх окремих властивостей, які можна позначити окремими визначеннями. На думку,

В.А.Єзикеєвої великий вплив на естетичне виховання дошкільників має знайомство з мистецтвом живопису, що викликає у дітей естетичні почуття та переживання, допомагає дітям глибше і ширше сприймати явища життя і знаходити вираження своїх вражень у малюнках, що згодом розвиває у дітей естетичний смак [43].

Твори живопису несуть естетичне відображення дійсності у різних художніх образах, які діють на свідомість, почуття та емоції дитини, виховують певне ставлення до явищ життя, допомагають глибше, повніше пізнати дійсність, забезпечують у дошкільників уміння бачити типове, характерне, узагальнювати явища, за якими спостерігають, формують художній смак, здатність зрозуміти, відрізнити, оцінити прекрасне не лише у мистецтві, але й у навколишній дійсності. Це твердження обумовлене тим, що мистецтво не лише загострює почуття прекрасного, але й пробуджує моральні почуття особистості, сприяє формуванню нового, більш високого розуміння речей, що може проявитись у її вчинках та поведінці. Ряд наукових досліджень Е.В. Белкіної, Н.Б. Зубаревої, Н.Н. Нікітіної, Г.О. Підкурганної, Г.В. Сухорукової, Р.М. Чумічової засвідчує, що повноцінне сприймання творів мистецтва дошкільниками неможливе без цілеспрямованого впливу дорослого. Лише через призму сприймання дорослої людини та у процесі багатократного звертання до твору мистецтва у різних видах діяльності (на заняттях, в ігровій діяльності, на прогулянці, у різних процесах життєдіяльності) у дошкільників формується вміння сприймати твори мистецтва. Характерною особливістю дітей дошкільного віку є те, що вони не можуть самостійно співвіднести твори мистецтва з реальними об'єктами та явищами природи, що обумовлює необхідність створення педагогом позитивного емоційного тла сприймання (захоплення, зацікавлення, заохочення), враховуючи високу емоційність дітей дошкільного віку і забезпечуючи ефективність сприймання дітьми твору мистецтва, що в свою чергу буде слугувати запорукою повноцінного інтелектуального виховання особистості. Отже, можна зробити висновок, що твори живопису мають

велике пізнавальне та виховане значення, вони впливають на формування особистості дитини вцілому, на формування її естетичної, моральної, інтелектуальної культури, здійснюючи естетичне, моральне та інтелектуальне виховання.

На початку нашого дослідження важливо дати характеристику основних складових категорій художньо-естетичного виховання.

Бурхливий розвиток естетики як науки в 60–80 роках ХХ століття зумовив активну розробку філософами, естетиками, педагогами, психологами, мистецтвознавцями загальних питань теорії художньо-естетичного виховання (Б.М. Теплов, Г.С. Костюк, І.А. Зязюн, І.Ф.Надольний, В.Ф.Передерій, О.В. Киричук, Т.І.Цвеліх, Б.Т. Ліхачов, Л.Т. Левчук, О.М. Семашко), питань естетичного виховання засобами дійсності і різних видів мистецтва (Д.Б.Кабалевський, Б.М.Неменський, Є.В.Кв'ятковський, В.О.Сухо-млинський, Л.О.Горюнова, Л.Г.Коваль, З.М.Новлянська, О.П.Рудницька, Г.С. Тарасенко, А.М.Федь, Ю.У.Фогт- Бабушкін, Л.О.Хлебнікова, Г.П.Шевченко, О.П.Щолокова), питань специфіки естетичного виховання молоді на різних вікових рівнях (С.О.Анічкін, М.А.Верб, О.О.Мелік-Пашаєв, Л.П.Печко). Ці напрацювання є основою і сьогоденних концепцій художнього виховання в умовах національного відродження.

Проблема предмета виховання – найважливіша для розуміння суті художнього виховання. Сутність виховання полягає у впливі на розвиток особистості. Естетичне відношення як людський спосіб життєдіяльності повністю, в усьому своєму об'ємі є предметом художнього виховання. Виховання виявляє природні здібності людини, створює умови для їх реалізації і спираючись на них, формує систему здібностей до творчої діяльності, намагається розвинути її до рівня, що забезпечує необхідне суспільству художнє ставлення до світу. Сутність естетичного виховання — цілеспрямоване формування і розвиток підходу людини до світу з потребою в удосконаленні, прилученні її до споживання і творення цінностей художньої культури суспільства. Саме з цих об'єктивних потреб іде

соціальний запит формувати особистість, здатну жити цими художніми цінностями. Уявлення про таку особистість – ідеал як модель потрібних суспільству якостей - виступає метою художньо-естетичного виховання (6).

Ще з античних часів ідеал людини філософи бачать у всебічності й гармонійності її розвитку, тобто в здатності її до активної участі в усіх суспільних відносинах і в сумірності розвитку цих здібностей. Цим пояснюється обов'язкова в будь-якому суспільстві структура ідеалу, структура, в якій існує і розвивається «людськість», гуманність як родова сутність людини. Можливості всебічного розвитку гуманістичної сутності в кожен епоху своєрідні, залежать від особливостей економічних і політичних умов, суспільної організації виховання. Через це в кожному суспільстві ідеал конкретизується.

Отже, зважаючи на предмет і мету виховання, художнє виховання можна визначити як формування естетичного ставлення людини до дійсності, зміст якого поєднуючи в собі загальнолюдські, епохальні, регіональні, національні, професійні та індивідуальні риси, несе історично певний рівень людяності.

Сутність художнього виховання, яке є одним із шляхів, напрямків гуманізації людини, проявляється і конкретизується в змісті та завданнях освітнього процесу.

Завдання художньо-естетичного виховання:

- формування художньо-естетичного відношення до дійсності;
- формування загальних здібностей;
- розвиток художньо-естетичного почуття;
- розвиток художньо-естетичного смаку;
- формування системи художньо-естетичних поглядів;
- формування образного мислення

Отже, в філософській літературі [48] естетичне виховання трактується як засіб гуманізації людини, суть якого полягає у цілеспрямованому систематичному художньому впливові на особистість з метою прилучення її до споживання і творення цінностей художньої культури суспільства.

Академік, доктор педагогічних наук Є.В.Кв'ятковський визначає складові категорії естетичне виховання: естетичний ідеал, естетичне почуття, художня освіта, художнє виховання. На його думку, естетичне виховання - цілеспрямований процес формування творчо активної особистості дитини, здатної сприймати, оцінювати, любити, утверджувати в життя прекрасне, досконале, гармонійне мистецтво, жити «за законами краси»; 2. Естетичний ідеал - це сформоване з урахуванням вікових особливостей і життєвого досвіду дитини уявлення про досконалість і красу людини, навколишнього середовища, мистецтва; 3. Естетичне почуття – емоційний стан, переживання, народжене ставленням дитини до твору мистецтва, суспільного явища, людини, природи, навколишнього середовища, предметного світу, що виражається в насолоді або відразі, яка супроводжує сприйняття, досягнення та оцінку даного предмета; 4. Художня освіта - процес засвоєння знань, умінь, навичок в галузі художнього мистецтва, в тому числі, самодіяльної творчості; 5. Художнє виховання - формування здатності відчувати, розуміти, оцінювати, любити мистецтво і насолоджуватися ним; художнє виховання невіддільне від спонукання до художньо-творчої діяльності, до посилюючого створення естетичних, у тому числі художніх, цінностей [25] .

В педагогічному словнику [59] художньо-естетичне виховання трактується як цілеспрямований процес засвоєння мистецтвознавчих знань, умінь, навичок, формування творчої особистості здатної до художньої творчості і чуттєвого сприйняття прекрасного.

В іншому педагогічному словнику [53] художньо-естетичне виховання визначається як систематичний вплив на особистість шляхом використання усіх засобів мистецтва з метою формування інтересу до художньо-творчої діяльності, художньо-естетичних інтересів, потреб, здібностей.

Ще одне визначення знаходимо в педагогічній енциклопедії [62] де художньо-естетичне виховання визначається як організація життя і діяльності дітей, яка сприяє розвитку естетичних відчуттів дитини, формуванню уявлень

і знань про мистецтво, художньо-естетичне ставлення до усього навколишнього.

Отже, ми встановили, що естетичне виховання - багатоаспектне філософське, загальнокультурне психолого-педагогічне поняття, яке охоплює близькі, але не тотожні родові поняття - естетичне та художнє виховання, яке включає виховання художніми (мистецтво) і позахудожніми засобами (природа, праця, організація навколишнього середовища, громадська діяльність, вчення). Категорійний апарат, яким користуються фахівці свідчать, що більш широкою є категорія естетичного виховання, яка включає в себе художнє виховання засобами мистецтва. Таким чином, функціонування системи художньо-естетичного виховання ефективно здійснюється тоді, коли вона діє не ізольовано, а включається у комплекс усієї навчально-виховної роботи і здійснюється з допомогою цілеспрямованого педагогічного керівництва.

1.2. Особливості сприймання мистецтва живопису дошкільниками.

У загальнопсихологічному розумінні сприйманням (перцепцією) називають відображення предметів і явищ світу у момент їх дії на органи чуттів людини. Воно тісно пов'язане з відчуттями, що відображають окремі властивості або якості навколишнього світу: зелений горошок, червоний мак, холодна вода, кислий борщ, черствий хліб, гарячий чай. Але якщо відчуття переживаються лише як властивості того чи іншого предмета, то сприймання — це відображення цілісного, відображення того, що діє на органи чуттів саме в певний момент у цілому. Відчуття входять у структуру сприймання, яке є більш складним психологічним процесом. Як правило, при цьому психологи підкреслюють, що відчуття і сприймання збирають конкретні враження про навколишню дійсність, її факти і події, пам'ять зберігає накопичені відомості, а їх перетворення і осмислення відбувається з допомогою уяви і мислення [59].

Отже, зазначимо, що у психологічному розумінні сприймання — це психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ в цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії на органи чуття [61].

Відкриття сутнісних особливостей сприймання і його сучасне розуміння ґрунтується на дослідженнях вітчизняних психологів, таких як О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн, Д.Б. Ельконін, Л.В.Занков, Л.А.Венгер, О.В.Запорожець, В.С.Мухіна, А.А. Люблінська, О.Л.Кононко, О.В.Савченко, Є.М.Торшилова, Г.С.Костюк, Ю.О.Приходько, В.У.Кузьменко, В.А.Моляко, П.А. М'ясоїд, В.А. Роменець. Так, академік Л.А.Венгер, Г.С. Костюк, В.А.Моляко займалися дослідженням рефлексивної ролі сприймання, вивчали значення попереднього досвіду в сприйманні, сьогодні, їх положення як важливі психологічні фактори використовують методисти, вчителі-практики, вихователі у роботі з дітьми. Сприймання як пізнавальна функція психіки, що полягає у створенні чуттєвого образу світу, розглядається П.А. М'ясоїдом, О. В. Киричуком, В.А. Роменцем [21]. Будучи внутрішнім психологічним актом,

функцією людської психіки, сприймання водночас не зводиться до того первинного процесу, який виділяють психологи у ланцюжку: відчуття — сприймання. Його своєрідність зумовлюється особливостями самого мистецтва, специфікою художнього образу як найважливішої естетичної категорії, що поєднує в собі засіб відображення і пізнання, осмислення і оцінки проблем людського буття, вираження ставлення до нього. Відтак процес художнього сприймання належить до найскладніших духовних процесів у житті людини. Його складність, як свідчить логіка нашого викладу, зумовлена складністю функціонування самого мистецтва, в якому вплив на реципієнта-дошкільника виявляється невербально, втілюючись у систему образів, стиль, жанр.

Учені-психологи О.В.Савченко, Ю.О.Приходько, В.У.Кузьменко відзначають, що процес сприймання відбувається у взаємозв'язку з іншими психічними процесами особистості: увагою, мисленням, мовою, пам'яттю, увагою, почуттями, емоцією, волею. Проте, художнє сприймання має ряд властивостей, що виділяють його як особливий феномен, розуміння і осмислення якого потребує знання не тільки закономірностей психології, а й звичайно естетики.

В естетичному вихованні істотне значення мають дві його сторони: розвиток сприймання властивостей предметів зображених в творах живопису і залучення дитини до практичної діяльності, переносу сприйнятого у самостійно створені зображення. Естетичне сприймання наука розуміє широко, важливу роль тут відіграє сенсорне виховання, яке дає дітям можливість розрізняти, за допомогою зору та дотику, форми, розмір (величину), колір, місцезнаходження у просторі.

Науковець Н.Б.Зубарева, виділяє наступні етапи сприйняття властивостей предметів зображених в творах живопису:

- I. Сприйняття предмета вцілому;
- II. Аналіз предмета, його зорове обстеження;

III. Визначення будови предмету, його форми, величини, місцезнаходження у просторі;

IV. Виділення кольору, відтінків, світла, тіні;

IV. Розгляд предмета в цілому.

Проходження вищезазначених етапів, на думку автора, гарантує розвиток високого пізнавального рівня сприйняття у старших дошкільників, що обумовлює формування у дітей естетичного оцінюючого ставлення до сприйнятого, яке в свою чергу формує уміння бачити прекрасне, потворне, у дитини розвиваються естетичні уявлення і почуття, творча уява, самостійна творча діяльність, удосконалюються моральні почуття.

Дослідниця Н.Б.Зубарева, наголошує, що в процесі образотворчої діяльності створюються сприятливі умови для розвитку естетичного сприйняття та емоцій, які поступово переходять в естетичні почуття, що сприяють формуванню естетичного відношення (судження) до дійсності тобто спроможність, спостерігаючи естетично цінний об'єкт або явище, свідомо виділяти ті його якості та властивості, наявність яких дозволяє віднести його до категорії красивого. На думку автора, такими властивостями є колір, форма, композиція, вдале просторове розташування, інтонаційна виразність тощо. Виділення властивостей предметів (форми, будови, величини, кольору, розташування в просторі), сприяє розвитку у дітей почуття форми, кольору, ритму - компонентів естетичного почуття [20] .

Дослідження Н.Б.Зубаревої свідчать, що естетичне сприйняття направляється в першу чергу на предмет в цілому, на його естетичний вигляд - стрункність форми, красу кольору, пропорційність частин і т.д. На різних рівнях дитячого розвитку естетичне сприйняття має різний зміст. Але цілісне естетичне сприйняття, пройняте естетичним почуттям краси, ще недостатнє для створення зображення. На її думку, знайомство з предметом, який буде потім зображено, повинно мати особливий характер. Після цілісного сприйняття слід підвести дітей до вичленення окремих властивостей, які можуть знайти відображення в образотворчій діяльності. За даними

Н.Б.Зубаревої, важливо закінчити сприйняття цілісним охопленням предмета в сукупності всіх основних властивостей і дати оцінку його зовнішності, його виразним якостям. Наприклад, уважно розглянувши берізку, товщину стовбура, напрямок гілок, колір того й іншого, варто знову підкреслити її стрункість, тонкість гілок, їх плавний вигин. Отже, при такому підході до розглядання предмету, дитина знову відчуває естетичне почуття, а для розвитку естетичного сприйняття дуже важливо при знайомстві з предметом, явищем підкреслювати його красу, використовувати образне порівняння [19].

Особливість сприймання старшими дошкільниками кольору у мистецтві живопису досліджували Е.В.Лебедева, Н.П.Сакуліна, Є.О.Фльоріна, Є.І.Ігнат'єва, Є.Г.Ковальська, вони встановили, що діти старшого дошкільного віку досить швидко сприймають колір (колорит), що виражається через емоційну реакцію на колір та кольорове сполучення зображеного предмету. Науковці встановили, що при спостереженні предметів і явищ навколишнього життя у дітей старшого дошкільного віку спостерігається швидкий емоційний відгук на яскравий колір, блискучу поверхню; неповторність елементів, симетрію у розташуванні частин, конструктивну стрункість предмета, виразність силуету. Завдяки емоційному відгуку естетичні почуття стають більш глибокими і усвідомленими в міру розвитку і збагачення сприйняття в уявленні дітей, вони відчувають їх, сприймаючи більш складні властивості явищ: різноманітність форм, багатство кольорів, колірних сполучень. На думку Є.І.Ігнат'єва, безпосереднє естетичне почуття, яке виникає при сприйнятті гарного предмета, його складових елементів, наприклад: відчуття кольору, коли естетичне почуття виникає від сприйняття красивих кольорово-сполучень: яскраві зірки на темному небі, золотаво-жовті квіти кульбаб в зелені трави; темне пальто і яскрава (або світла) шапочка. Діти сприймають колір як засіб розкриття основної думки змісту зображеного, оцінюють настрій та естетичну цінність твору живопису, сприймають світ та уявні образи. Автори наводять такі приклади: картина О.Б. Богаєвської «Гості», дитина зосереджує увагу на

розмаїтті фарб та робить висновок, що художник передав святковий настрій-день народження дівчинки; картина Д.Д. Жилінського «Грає Святослав Ріхтер» дитина відчуває сумний настрій, який митець передав через коричневий і блакитний колір. Важливо зазначити, що діти помічають задумливе обличчя піаніста і відмічають, що він під звуки музики про щось думає, це дає підстави стверджувати, що діти старшого дошкільного віку здатні зосередитись і визначити сюжетну лінію, зрозуміти особливості художнього образу, помітити зображувальні засоби, які використав художник: розташування предметів на площині аркушу паперу, передачу рухів, характер художнього образу (міміка обличчя, губи, очі).

На думку науковців, важче дітям дається виділення композиційної побудови картини, тому що діти по-різному сприймають твори живопису, їх багатоплановість, поліфункціональність композиції, складність сюжету. Діти, за даними досліджень Н.Б.Зубаревої, легко виділяють композиційний центр (якщо запитання поставлене точно і правильно вихователем), але їм складно відповісти на питання, чому художник розмістив на картині людей саме так і що він хотів цим підкреслити. Діти засвоюють, що композиційний центр можна виділити кольором, величиною, формою. Пізніше діти вже самостійно з'ясовують різні засоби композиційного рішення, проте встановлювати залежність між композицією і основною ідеєю картини діти ще не можуть. Вони потребують допомоги педагога, який вчить їх вдивлятися в картину. Якщо зміст картини викликає у дітей інтерес, то вони самостійно починають уважно роздивлятися її, робити цікаві для себе відкриття. Наприклад розглядаючи репродукцію картини художника Т.П. Осовського «Сини», картину складну, в ній відбиття болу, горя людей, які втратили близьку людину – батька (в картині своєрідне композиційне рішення, тут – незаповненість простору четвертою людиною), діти говорять, що тут в лівому куті - пусто. Починають задумуватись, аналізувати, чому художник залишив це місце пустим, і роблять висновок, що може у них помер тато. Вони швидко розуміють, завдяки своїй дивній дитячій проникливості і умінню емоційно

переживати з іншими, зміст картини, що сини і мама прийшли до моря ловити рибу і згадали тата, їм важко без сильного тата, але вони дружні, вони всі працюють, і замість тата мамі помагає її син. І відразу роблять висновки, що художник написав картину для того, щоб люди побачили, як важко без тата і без мами, і що картина переповнена сумом і роздумами.

Дані досліджень М.Чумічової та Л.Компанцевої переконують, що сприймати самотійно ритм, лінію, світлотіні в творах живопису старші дошкільники спочатку не можуть. Це вміння формується в систематичній роботі по ознайомленню з творами живопису. При розгляданні оригіналів картин в музеї діти звертають увагу на різну техніку письма. Вони говорять, що мазки тут грубі, товсті, а тут їх майже не видно, вони дрібні, діти намагаються зрозуміти, чому художник саме так написав свою картину. Для покращення розуміння творів живопису К.І.Ковальчук рекомендує проводити зустрічі з справжнім мистецтвом в музеї, що чинить на дошкільників більш сильний емоційний вплив, ніж репродукції, внаслідок чого у дітей виникає почуття ритму, помічається ритмічна стрункість предмета, ритмічне розташування його частин, сприймається гармонійність форми предмета, формується відчуття пропорції, конструктивної цілісності зображення. Отже, розвиток всіх цих почуттів безпосередньо пов'язаний з тонкістю відчуттів: колірних, просторових, рухових, чим тонше діти розрізняють кольори і відтінки кольору, тим більш глибоко вони можуть відчувати радість від сприйняття красивих колоборосполучень, поступово набуваючи здатність до елементарних естетичних суджень (про явища життя, про предмети створені людиною, про твори мистецтва).

Спостереження естетично цінного об'єкта або явища зображеного у творі живопису, за твердженням Е.В.Белкіної, викликає у дитини не лише специфічні почуття та емоції, а й більш складні і глибокі прояви – естетичні переживання. В наслідок чого виникає потреба у співпереживанні, обміні враженнями, збереженні в пам'яті образу об'єкта, що справив враження, повторне переживання позитивних емоцій, бажання відобразити об'єкт

засобами художньої діяльності, крізь призму індивідуальних особливостей своїх бажань, відчуттів, емоційних вражень. Вивчення продуктивної діяльності дітей дошкільного віку Т.Г.Казаковою, Р.М.Чумічовою, Н.А.Курочкиною у сфері мистецтва живопису, дають підстави говорити про суспільну значимість продуктів художньої творчості дітей їх естетичну довершеність та виправданість цілеспрямованого навчання розуміти красу поєднання фарб, ліній, ритмічності.

Дослідження О.П.Долинної свідчать, що діти старшого дошкільного віку можуть визначати моральну цінність змісту картини, розуміти її характер, пізнавальну цінність художнього твору, естетичну цінність змісту картини, але досягається це лише при активному, емоційному керівництві вихователем процесом сприймання. Наприклад, Картина О.О. Пластова «Вечеря тракториста», дитина говорить, що художник розказав про працю хліборобів, щоб ми знали, як вони працюють – з ранку і до заходу сонця, і робить висновок, що це для того, щоб виріс хліб і щоб ми його берегли. Про естетичну цінність змісту картини, діти дошкільники розповідають з особливим емоційним настроєм. Наприклад, картина «Сінокос», художника О.Пластова, дитина говорить, що художник сам побачив різнокольорові луки, красиві і запашні від квітів, що настрій у нього став радісний і він розказав про цю красу всім.

1.3 Мистецькі та педагогічні можливості використання натюрморту в освітньо-виховній роботі дошкільного навчального закладу.

Загальновідомо, що словом «натюрморт» називають складний і різноманітний жанр образотворчого мистецтва. Це назва окремого твору, який художньо відтворює предмети побуту, музичні інструменти, квіти, фрукти, дичину, книги, посуд і інші неживі предмети, тобто все те, що створено людиною і природою. Слово натюрморт в перекладі з французької мови означає «мертва природа», в перекладі з голландської - «тиха натура», тобто натура, яка має своє життя і це життя дає їй художник своєю майстерністю і талантом. Нам більш імпонує друге визначення, тому що малюючи квіти, «сніданки», «мисливські трофеї», художник ніби спостерігає то тиху, то гомінку боротьбу світла і тіні в яскравих бликах металу, в темних оксамитово – глибоких тонах важкої візерунчатої скатерті і таємничого фону. Митець бачить миготливу гру кольору на перламутровій черепашці, густі багрянні відсвіти вина в прозорому бокалі, холодний блиск фарфору і ніжну теплоту рум'яних персиків. Він бачить в гнучких стеблах і трепетно – ніжних пелюстках квітів невмируще бажання вирватися на свободу, до світла, його погляд приваблює самовдоволеність важких глеків, так і гордовитість вузьких келихів, а також тиха покірність в складках кинутої на стіл скатертини. Предмети натюрморту ніби ведуть з нами тиху бесіду, розповідаючи про себе, про самого художника і про нас глядачів: про наше розуміння природи і її краси, про наші смаки і погляди, про наші переживання тощо.

Виник натюрморт в зв'язку з розвитком реалізму в живопису, його історична Батьківщина - Голландія. Саме голландські майстри виробили чіткі схеми і композиційні прийоми, визначили правила у виборі предметів і палітрі фарб, вони дали натюрморту «тихе життя». Для голландського натюрморту характерна витонченість, краса, закоханість в речі. Тогочасні натюрморти мали теми простого життя, простих речей в поєднанні з дикою силою природи, вони поєднували в собі кухонні речі, овочі, фрукти, квіти з птахами, рибою, мисливськими трофеями. Саме ці дві школи живопису

натюрморту дали поштовх для розвитку прекрасних і видатних шкіл натюрморту в Франції, Іспанії, Росії. XVII століття стало століттям натюрморту, він став самостійним жанром живопису.

Призначення натюрморту, як жанру мистецтва виявляється у прославленні краси природи, демонстрації багатства і розкоші плодів землі і людської праці, а також краси речей, які оточують наше буття. За допомогою натюрморту ми бачимо, що природа досконала, вона може надихати людину на творчість, стаючи при цьому джерелом художньої творчості. Натюрморт розповідає про життя людини сьогодні і в далекому минулому, яке стало для сучасної людини історією. Він відображає речі, якими людина користувалася в побуті на певному історичному етапі розвитку людського суспільства, які в наш час стали музейними цінностями, антикваріатом. Але на полотні художника вони зображені, не як музейний експонат, а як речі якими користується людина в своєму побуті, вони зігріті людським теплом і теплом людської оселі, вони мають своє життя, свою душу, яку дав їм художник. Наприклад, в XVI – XVII століттях натюрморт відображав дорогий китайський посуд, срібні чаші, фарфорові тарілки, венеціанське скло, які наповнені винами, фруктами, квітами, свої композиції художники доповнювали дорогими східними килимами. Прикладом такого натюрморту може бути полотно великого голландського майстра натюрмортів Віллема Кальфа «Натюрморт з Наутілусом» (1660 р.). Кальф в цьому натюрморті, на темному глибокому фоні, показує дорогу китайську чашу, мабуть, часів імператора Ван Лі (1573 – 1619 рр.) династії Мінг, і чудовий персидський килим із Герата. В цей натюрморт художник включає кубок «Наутілус» з Нептуном на голові морського чудовища, який дуже схожий на срібний кубок «Наутілус» із зібрання С.Дж.Лемон. Але в цей період видатні майстри живопису пишуть і прості селянські натюрморти з кухонними речами, овочами, фруктами, дичиною, які приваблюють не меншою красою і гармонією та дають певну інформацію про життя простих людей на фоні розкішного життя заможних людей того часу. Прикладом може бути картина

французького художника Жана Батіста Шардена «Натюрморт з глечиком і мідним казанком», або прекрасні і реальні, наповненні повсякденним життям натюрморти іспанського майстра Франсиско Сурбарана. Ці картини ясно показують, що для складання натюрморту немає необхідності вишукувати музейні предмети, простий кухоль, глечик, ложку, скибку хліба тощо – все це предмети з яких можна скласти чудовий натюрморт. Саме прості натюрморти, які включають добре знайомі нам речі, квіти, фрукти, овочі тощо набули великої популярності у різних художників. Немає жодного живописця, який би в своїй творчості не звернувся до жанру натюрморту і кожний із них втілює в цьому жанрі свої думки, своє сприймання краси природи, викликає у нас певний настрій, спогади.

Живописний натюрморт розповідає нам про талант художника, про його смаки, внутрішній стан, світогляд, власну життєву позицію, наприклад, полотно німецького живописця Ганса Мемлінга (1433 -1494 рр.) «Натюрморт з глеком із майоліки і квітами на килимі» розказує про релігійні погляди художника, про його віру в досконалість Творця. Білі лілії, що зображені на полотні, символізують чистоту Діви Марії, ірис – Марію Царицю небесну, а також Марію-Матір скорботну; посудина – є символом Святого Духа. Дана картина свідчить про те, що в XV столітті натюрморт був вже прийнятний в релігійній тематиці. Отже, натюрморт, як жанр живопису, виконує різні функції: декоративний натюрморт, показує пишнотворність, витонченість, мальовничість природних форм, їх багатство і розкіш, прикрашає інтер'єр; символічний натюрморт, включаючи в себе череп, свічки, піщаний годинник та інші предмети – символи, нагадує про швидкоплинність людського життя.

Професор А.А.Федоров-Давидов доводить, що натюрморт розкриває суттєві сторони дійсності, виражає і почуття людей, розкриває дітям предмети та явища. Натюрморт за своїм мистецькими можливостями, як доводять дослідження В.В.Добровольської, Н.Б.Зубаревої, О.Є.Фльоріної, С.В.Огурцової, К.І.Ковальчук дуже цінний навчальний матеріал з боку засвоєння вміння сприймати засоби виразності: малюнок, колір, сполучення

кольорів (колорит), світло, тіні, композицію, яка включає такі поняття, як формат, перспектива, динаміка, які художник використовує для характеристики зображених предметів, для розкриття власного задуму. Саме за допомогою натюрморту ми даємо знання дітям про композицію - розміщення предметів на папері, вчимо визначати найдоцільніше місце зображуваного предмета на папері, його величини по висоті і ширині, про поєднання різних предметів за формою, пропорціями в єдине гармонійне ціле. Вчимо визначати композиційний центр, який може підкреслюватись розміром (самий великий предмет), розташуванням (в центрі картини), кольором чи світлом (предмет на картині більш освітлений, більш яскравий).

Ряд досліджень А.М. Серова, Б.М.Козлова, М.В.Будкевича, В.А.Єзикеєвої, Е.Н.Горюхіної, А.Ф.Кисельової доводять, що за допомогою натюрморту ми знайомимо дитину з перспективою зображення предметів за законами дії перспективи. Дітям даються знання, що чим далі знаходиться предмет, тим меншим він здається, втрачається кількість кольорів, контурів, а близько розташовані стають контрастнішими, ми пояснюємо дітям, що в творах живописного натюрморту вибір предметів, їх розміщення підкоряється певним законам і розкриває задум митця. Н.Б.Зубарева пропонує в ігровій формі пояснювати закони натюрморту, за її словами предмети в натюрморті підбираються не випадково, вони повинні підкреслювати виразність один одного (кольором, формою, фактурою тощо), вони ніби сперечаються один з одним, вихваляючись своїми кращими рисами і якостями. Але їх суперечка – це чесна гра – жоден предмет не закриває собою інший предмет, вони можуть знаходитись поруч або частково прикривати один одного.

За допомогою натюрморту, як стверджують В.Н.Аванесова, Н.П.Сакулініна ми вчимо дітей розуміти, що предмет має довжину, висоту і особливо об'ємність. Саме об'ємність предмета чітко показана в натюрморті, яка створюється за допомогою світла і тіні, а світло в натюрморті проникає всюди, навіть в самі темні місця. Всі предмети освітлюються яким-небудь

джерелом світла і, в свою чергу, відображають від своєї поверхні світлові рефлекси. На думку, Н.Б.Зубарєвої, Н.П.Сакуліної жанр живописного натюрморту має потенційну можливість для демонстрації і ознайомлення дошкільнят з таким засобом виразності, як блік, саме за допомогою живописного натюрморту ми вчимо дітей розуміти цей засіб художньої виразності, а найкраще бліки простежуються в натюрмортах з овочами, фруктами, посудом. Наприклад, на картині Франциско Сурбарана «Натюрморт», видно, як сонячне світло віддзеркалюється на металевій поверхні глека і утворює на ньому блискучі світлі плями, що і називаються бліками. Саме цей жанр живопису наочно демонструє дитині, що яскраві бліки бувають тільки на скляних, металевих і полірованих предметах, а слабкі бліки зустрічаються на багатьох предметах, які мають матову поверхню.

Науковець Н.Б.Зубарева переконує, що натюрморт має можливість для ознайомлення дошкільнят з поняттям рефлексу (відбиття світла від іншого предмету) шляхом демонстрації дітям, що разом зі світлом, який предмет віддзеркалює від своєї поверхні на інший предмет, він віддзеркалює на цей предмет і свій колір. Наприклад, на натюрморті Франциско Сурбарана світла фарфорова чашечка віддзеркалилась, як в дзеркалі, на блискучій поверхні металевого глека. В натюрморті І.Т. Хруцького «Квіти і плоди» яскраві, веселі, жовтогарячі і червоні кольори персиків віддзеркалюються на гладкій, ніби відполірованій і разом з тим ніжній і прозорій поверхні виноградних ягід, перетворюючи їх на видовжені янтарні намистинки. На прикладі живописного натюрморту, переконує Н.Б.Зубарева, можна пояснити дітям, що сонячні промені, проникаючи крізь віконне скло дарують своє яскраве і тепле світло всім предметам натюрморту, якийсь предмет освітлюючи більше, якийсь менше, а, наприклад, апельсини, яблука, жовті груші і сині сливи дарують свої жовтогарячі, зелені, жовті, сині відблиски білій скатертині, чи білій вазі, тарілці тощо. Ми показуємо дітям, що світло в натюрморті не тільки відбивається на предметах, а й підкреслює їх форму, колір, фактуру.

Мистецтвознавець В.В.Добровольська стверджує, що за допомогою натюрморту, ми вчимо дітей розуміти, що таке напівтінь (проміжний перехід від світла до тіні), що таке власна тінь предмету, що таке падаюча тінь, яка підкреслює місце предмета в просторі. Саме у висвітленні питання про ознайомлення дітей із світлотінями, як засобу виразності живопису, натюрморт може стати головним вчителем.

Живописний натюрморт дає потенційні можливості для закріплення, уточнення знань дітей про форму і колір предмету, доводить Н.П.Сакуліна. З його допомогою діти дошкільного віку розуміють, що кожен предмет у природі має свою форму і колір, а форма предмета незмінна, але колір предмету в результаті різних умов може змінюватись. Ці явища в природі можна спостерігати постійно, але вони можуть не помічатись, а за допомогою натюрморту, ми можемо це явище наочно показати і пояснити дітям. На прикладі живописного натюрморту, можна довести дитині, що колір предметів залежить від освітлення, чим менше світла падає на предмети, тим темніше їх забарвлення і навпаки. А також, демонструємо, що колір предметів змінюється від кольору світла, яке на них потрапляє, наприклад, коли заходить чи сходить сонце, то його промені забарвлюють навколишні предмети в червонуваті тони.

За допомогою натюрморту Л.М.Шульга рекомендує вчити дітей розрізняти холодні і теплі кольори, пояснюючи, що теплими називають кольори, що нагадують вогонь, розпечений метал, сонце, тобто ті, які мають червоний або жовтий відтінок; холодні кольори – це фіолетовий, блакитний, зелений, синій, бо вони нагадують нам колір води, криги, повітряної віддалі. Дітям даються знання, що в залежності від того, які кольори оточують даний колір, він набиратиме теплого чи холодного відтінку, саме чергування теплих і холодних кольорів, посилює інтенсивність один одного. Наприклад, зелений колір посилює червоний колір, фіолетовий – жовтий, оранжевий – синій колір. На прикладі живописного натюрморту ми наочно демонструємо і пояснюємо дошкільникам, що почуття краси викликає не тільки сполучення

кольорів, не тільки колір сам по собі, але і їх зв'язок із змістом, з тим, що ці кольори або їх сполучення нагадують, які почуття викликають. Жанр живопису натюрморт дає можливість наочно продемонструвати, що яскравість кольору залежить від тла, на якому зображені предмети натюрморту. Так, світлі предмети на темному тлі здаються світлішими, а темні на світлому – темнішими, за допомогою чергування кольорів і тонів (світлі тони повторюються після темних, темні кольори – після холодних) підкреслюється виразність кожного предмету, з яких складається натюрморт, тобто за допомогою кольорів ми виконуємо головний принцип складання натюрморту – предмети не повинні вихвалитися, сперечатися один з одним, вони повинні вести бесіду, діяти, жити. Отже ми розглянули мистецькі можливості використання натюрморту в освітньо-виховній роботі дітей дошкільного віку, тепер розглянемо педагогічні можливості натюрморту у роботі дошкільного навчального закладу.

Натюрморт, як жанр живопису, містить великі педагогічні можливості. Натюрморт – це перший жанр живопису з яким, як показують дослідження педагогів і психологів, потрібно знайомити дітей дошкільного віку, через його наближеність до їх життєвого досвіду [37]. Він не тільки викликає найбільший емоційний відгук у дітей вже з 3-4 років, але і привертає їх увагу до засобів виразності живопису, допомагає з пристрастю вдивлятися в красу зображених предметів і милуватися ними. Саме натюрморти приваблюють дітей своїм кольором, сполученням кольорів, загальним колоритом картини, світлом, композиційними прийомами художника. Саме ці сторони викликають емоційний відгук у дитини, глибокі естетичні переживання, загострюють і розвивають естетичне бачення дитини. Як жанр живопису натюрморт містить знайомі дітям предмети, з якими дитина часто зустрічається, а багатьма з них користується в повсякденному житті, тому він доступний і цікавий для дітей дошкільного віку. Загальновідомо, що за допомогою творів живопису, засобами кольору, освітлення художник показує такі особливості предметів, які дитина може не помічати в реальному житті,

тому завдання педагога – допомогти дитині побачити знайомі предмети з якогось нового боку, побачити і відчутти це дитині легше всього саме в жанрі живописного натюрморту.

Науковець Н.Б. Зубарева багато уваги приділила дослідженню сприйняття дітьми мистецтва живопису і провівши експериментальне дослідження переконалася, що починати ознайомлення дітей з творами живопису необхідно з жанру живописного натюрморту, бо він привертає найбільшу увагу і цей вибір, на нашу думку, закономірний, адже вони з багатьма предметами, зображеними в натюрмортах, щоденно зустрічаються в побуті [19]. Дослідницею, в ході дослідження були встановлені рівні естетичного сприймання дітьми дошкільного віку живописного натюрморту – початковий, середній, високий. На початковому рівні, дитина радіє зображенню знайомих предметів, які впізнає на картині. На середньому рівні діти починають розуміти елементарні естетичні якості творів мистецтва, можуть оцінювати в картині як красиве, переважно колір, так і кольорові співвідношення предметів і явищ, рідше – форму і композицію. На високому рівні дитина здатна сприймати внутрішню характеристику художнього образу, задум художника. Отже, враховуючи наукові дані про особливості художньо-естетичного розвитку дітей і рівні сприйняття дітьми творів живопису, педагоги можуть визначати стратегію і тактику роботи з групою дітей дошкільного віку з розвитку художнього сприйняття творів живопису.

З педагогічної точки зору використання жанру натюрморту в роботі з дітьми дає реальні можливості виконання педагогічних завдань, поставлених в стандартах дошкільної освіти та в сучасних програмах [13; 40; 46]. Виділяють такі завдання, що можуть розв'язуватись в процесі ознайомленням з натюрмортом:

- розвивати і виховувати емоційну чутливість, здатність захоплюватись, дивуватись, радіти, спостерігаючи красу барв і звуків у навколишній природі, при розгляданні предметів побуту;

- відповідною казкою чи пригодою, що трапилась з яблуком, морквою, квіткою тощо, настроювати дітей на малювання чи ліплення;
- виховувати і розвивати інтерес дитини до матеріалів, що використовуються на образотворчих заняттях (фарби, олівці, пензлики, глина, папір, клей), орієнтування в їх основних властивостях, виділених в процесі власних дій дитини (малюванні, ліпленні тощо);
- забезпечити оволодіння елементарними способами зображення на папері (на площині) – лінії, плями, крапки, мазки, їх поєднання при зображенні округлих форм, а в умовах ліплення передати форму в об'ємі (стовпчики, кульки) за допомогою дій скочування, розкочування, розплющування, з'єднання кількох частин;
- привертати увагу дітей і привчати їх використовувати для малювання і аплікації цілий аркуш паперу;
- привчати дітей емоційно і образно сприймати виразні засоби лінії і кольору (червоний колір – святковий, радісний, голосний, дзвінкий, як ягідка, яблучко, помідор; жовтий – веселий, теплий, як сонечко, кульбабка; синій – спокійний, холодний, як небо, водичка, волошка, дзвіночок, слива).
- привчати дітей милуватися картинами, які прикрашають приміщення дитячого садка, домашню оселю, створюють затишок;
- забезпечити оволодіння способами ліплення (скочуючи, розкочуючи, розплющуючи, витягуючи, поєднуючи, проробляючи деталі пальчиком чи стекою), відтворювати форму предметів та образів навколишнього;
- розвивати інтерес до роботи з різними матеріалами: кольоровим папером, листям, пелюстками, тканиною, поєднуючи їх в нескладні композиції (розрізуючи, обриваючи, накладаючи для відтворення певного образу, настрою і сюжету). Матеріали використовуються як окремо, так і в поєднанні (колаж);
- виховувати дбайливе ставлення до фарб, пензлів, олівців, паперу, глини – вони чарівники і дітям допомагають творити дива, як добрі друзі і помічники, з ними приємно, цікаво і весело, тому їх треба доглядати і берегти;

- розвивати чутливість до гармонії кольору, виразності ліній та форми (натюрморти І.Машкова, К.Білокур, А.Петрицького та ін.);
- виховувати любов до краси рідного краю;
- збагачувати враження дітей від образотворчої діяльності, поєднуючи її з відповідною музикою і поетичним словом.

Досвід педагогів-практиків переконує, що уже в молодших групах можна починати ознайомлення з натюрмортом, коли діти роблять перші кроки по створенню найпростіших композицій з предметів. Це може бути малювання найпростіших тематичних натюрмортів „Ягідки на тарілці”, „Великі смачні яблука”. Можна малювати колективні натюрморти з фруктів, горішків, грибів. Взимку малювати натюрморти ялинкової гілки з прикрасами, а навесні діти можуть малювати вербові гілочки з котиками та натюрморти з весняних квітів. Для ознайомлення дітей молодшого віку з живописним натюрмортом бажано використовувати одновидові натюрморти, поступово ускладнюючи завдання введенням змішаних за змістом натюрмортів.

В техніці аплікації молодші діти можуть на фланелеграфі створювати власні композиції згідно з законами натюрморту. Тут вони можуть експериментувати, змінювати, моделювати і те, що бачать у художників і власні задуми. Підбір гарних кольорових поєднань, різноманітних, цікавих композицій складає сенс роботи на фланелеграфі. Якщо говорити про використання натюрмортів в дитячому ліпленні, найбільш продуктивним буде вправління дітей у створенні самостійних композицій, з виліплених яблук, помідор, ягідок, морквинок, огірків – діти складають цікаві натюрморти. Важливо наголосити, що такій роботі обов'язково передують ознайомлення молодших дошкільнят з живописними натюрмортами: овочевими, фруктовими, квітковими. Найдоступнішою і цікавою формою для дітей може бути казка чи якась пригода, яка трапилася з квіткою і вона розповіла про це художнику. Можна розповісти дітям казку про те, як зустрілися два яблучка велике і маленьке, про зустріч ялинкової гілки з ялинковою іграшкою, головним є – викликати у дитини емоції, естетичні

переживання, естетичне задоволення, бажання творити.

Ознайомлення дітей з жанром живописного натюрморту продовжується у середній групі. Завдяки створенню натюрмортів діти мають нагоду експериментувати з фарбами, глиною, пластиком, іншими матеріалами, створюючи нові образи, гармонійно поєднуючи різні матеріали (колаж). На заняттях з образотворчого мистецтва в процесі створення натюрмортів діти самостійно змішують, як механічно, так і цілеспрямовано фарби, отримуючи нові кольори, шляхом експериментування діти вчаться яскраві, соковиті, відкриті кольори робити лагіднішими, спокійними, додаючи білої фарби. Дітям дошкільного віку педагог дає можливість зрозуміти, що кольором, лінією та формою можна не тільки зобразити предмет-елемент натюрморту (круглий, овальний, прямокутний тощо), а й передати його настрій. Продовжується робота з дітьми по створенню композиції натюрморту та його зручному розташуванню на аркуші, заповнення всього простору. Для того, щоб викликати у дітей бажання творити, потрібно атмосферу занять наповнити грою, казкою, уявною мандрівкою в країну натюрмортів. За основу взяти поетичне слово, епітети, метафори, усну народну творчість, музику за допомогою чого натюрморт оживе на очах у малят, прикладом такої організації занять є досвід творчого вихователя Л.М. Шульги [75]. Вона при розгляданні полотен художників, звертає увагу дітей на те, що кожен персонаж натюрморту наділений певним настроєм, характером, голосом.

В аплікації діти середньої групи для створення натюрмортів використовують різні матеріали: кольоровий папір, листя, пелюстки, тканину, поєднуючи їх в нескладні композиції (розрізуючи, обриваючи, накладаючи для відтворення певного образу, настрою і сюжету), матеріали дітьми використовуються, як окремо, так і в поєднанні (колаж).

На заняттях з ліплення діти середньої групи в процесі створення натюрмортів продовжують оволодівати і удосконалювати способи ліплення (скочування, розкочування, розплющування, витягування, відривання, поєднання, загинання та загострювання валикоподібних форм, загинання

країв розплющеної форми, з'єднання частин шляхом прикладання і притискання, проробляючи деталі пальчиком чи стекою), відтворюючи форму предметів та образів, які утворюють натюрморти. Продовжується робота по вихованню дбайливого ставлення до фарб, пензлів, олівців, паперу, глини, здійснюється подальший розвиток у дітей чутливості до гармонії кольору, виразності лінії та форми, які вони можуть відчуті саме через створені натюрморти.

В старшій групі діти можуть малювати натюрморти з постановками керамічного посуду. Наприклад: глечики в яких живуть добро чи зло. Діти продовжують малювати за власною уявою чи творчо складати і відтворювати натюрморт з квітів, овочів, грибів. Починають вчитись об'єднувати в єдину композицію різні групи предметів – змішані натюрморти (наприклад: фрукти і квіти; гриби, ягоди, трави і лісові квіти тощо), передавати певні почуття, враження, ставлення.

В роботі з образотворчої діяльності з дітьми старшої групи передбачається початок спеціальної роботи по ознайомленню дітей з натюрмортами В.Ван Гога, М.Врубеля, С.Шишка, О.Шовкуненка, К.Білокур, П.Кончаловського. Діти цього віку повинні розуміти «мову» натюрморту, тобто художні засоби: композицію, колір, форму предметів, сполучення кольорів, значення світла в натюрморті, знайомляться з законами перспективи, виділяють композиційний центр за допомогою кольору і світла. Діти старшої групи малюють натюрморти за власною уявою, а також творчо відтворюють їх після ознайомлення з певним натюрмортом, який написав художник. Вихователь демонструє дітям різні види натюрмортів, звертає увагу на особливості використання засобів виразності та індивідуальність творчої манери художників, пропонує натюрморти сюжетного характеру, ліричні, святкові, народні, варіативні за засобами виразності та манерами виконання. Важлива увага дітей звертається на колір тла, центральні образи (квіти, фрукти, ягоди, гриби), їх кольорову гаму, світлотінь, перспективу, форму, фактуру, розташування (в чому або на чому). Педагог вчить дітей

відчувати індивідуальні характеристики кожного об'єкту, який включає в себе натюрморт і відображати їх в мові та власній практичній діяльності, виражати емоційне ставлення до цього жанру живопису. Особливо важливо акцентувати увагу дітей на тому, що художник створює натюрморти з різноманітних об'єктів, форм, матеріалів, фактури, кольору, тону і приводить все це в рівновагу, підчиняє єдиному ритму і колориту, виражаючи цим своє особливе ставлення до них. В натюрмортах є такі засоби виразності, які діти помічають самі без особливої допомоги, це світлотінь, рефлекс (відбиття світла від іншого предмету). Специфіка натюрморту така, що його можна використовувати в різних видах образотворчої діяльності дітей, але найбільш продуктивно в творах живопису.

В старшій групі у дітей формується вміння створювати в малюнку багатопланові композиції за власним задумом, розміщувати об'єкти у перспективі, заповнювати весь простір аркуша. Слід відмітити, що в мистецтві натюрморт є головним засобом підготовки художників. Натюрморт є важливим для засвоєння техніки живопису: а саме з засвоєння техніки «кольорової плями», робити ескізи, самостійно підбирати і тонувати тло (поролоном чи пензликом), використовувати яскраві емоційні характеристики кольору. В старшій групі закріплюються знання про виразність теплих і холодних тонів і натюрморт має великі мистецькі і педагогічні можливості для вирішення цих проблем.

В аплікації діти старшої групи використовують папір різної фактури, фольгу, природній матеріал для створення натюрмортів. Діти вирізають симетричні предмети з паперу, складеного вдвоє, на око вирізають нескладні форми предметів, передаючи виразність лінії силуету, виконують колективні натюрморти. Ми можемо сказати, що передбачені завдання для старших дошкільнят з аплікації, також мають можливість використання мистецьких і педагогічних можливостей жанру живописного натюрморту, особливо вправління дітей у створенні живих постановок натюрмортів.

В ліпленні діти продовжують створювати художні образи засобами виразності пластичного матеріалу. Старші дошкільники передають величину, форму, характерну будову, особливості різних предметів, стекою, пальцями опрацьовують деталі. В цьому виді образотворчої діяльності старших дошкільників також доречно використовувати жанр живопису натюрморт.

За допомогою жанру живописного натюрморту ми можемо здійснювати ще одне головне завдання поставлене програмою з образотворчої діяльності. Воно полягає в тому, щоб діти зрозуміли і засвоїли, що твори мистецтва мають особливу цінність: вони несуть красу в життя людини. Діти мають розуміти цінність власних образотворчих робіт з малювання, аплікації, ліплення, що вони також цікаві і гарні. Це найкращі сувеніри, подарунки, вони можуть принести радість батькам, друзям, гостям. Саме в стилі натюрмортів складаються святкові листівки батькам до кожного свята, а сам натюрморт, як жанр живопису несе красу і створює затишок в людській оселі.

Висновки до I розділу.

Видатні дослідники дитячої художньої творчості значну роль в художньо-естетичному вихованні відводять ознайомленню дітей з кращими зразками творів живопису, формуванню у них досвіду естетичного сприймання мистецтва. Вони наголошують, що статичність образів образотворчого мистецтва допомагає дитині без забруднень зосереджувати свою увагу на тих об'єктах і явищах, що часто залишаються поза її увагою в процесі повсякденного спілкування зі світом.

Таким чином, натюрморт як жанр живопису має великі мистецькі і педагогічні можливості. Педагогічна цінність використання натюрморту в дошкільному віці полягає у тому, що ми можемо розвивати зорову та емоційну чутливість дітей, здатність захоплюватись, дивуватись, радіти розмаїттю барв, образів, звуків в навколишньому світі, милуватись виразністю ліній, форм, кольору при розгляданні предметів побуту, дарів природи, об'єктів старовини, витворів народних майстрів.

Отже, проаналізувавши мистецтвознавчі та психолого-педагогічні аспекти ознайомлення дошкільників з живописом ми можемо зробити ряд важливих для подальшого дослідження висновків:

- психолого-педагогічна наука розглядає естетичне сприймання мистецтва живопису, як емоційне пізнання світу, що розпочинається з почуттів, а в подальшому спирається на мислительну діяльність дитини;
- образотворче мистецтво, в тому числі і живопис, має позитивний вплив на емоційно-творчий настрій і естетичні почуття дітей, стимулює інтерес до самостійних занять творчістю;
- рівень психічного розвитку дітей 4-6 років дозволяє їм естетично сприймати і оцінювати предметний зміст живописних натюрмортів, як найбільш доступний жанр зрозумілий їх віку;
- візуальність, як головна риса художнього образу в мистецтві натюрморту допомагає дітям реально уявити форму, колір, пропорції,

стан розташування предметів на площині аркуша, зрозуміти ритм і співрозмірність як прийоми художнього відображення у власних малюнках;

- естетичне сприймання дітьми мистецтва натюрморту сприяє більш глибокому пізнанню естетичних сторін дійсності, на яких базується їх власна творчість.

Розділ II.

Методика використання мистецтва натюрморту в освітньо – виховній роботі з дітьми дошкільного віку.

2.1. Стан використання мистецтва живописного натюрморту в сучасній практиці навчальних дошкільних закладів.

(констатувальний експеримент)

У даному параграфі ми висвітлимо результати констатувального експерименту, виявимо рівні художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку на матеріалі спілкування з живописом, дамо аналіз стану використання мистецтва живописного натюрморту в сучасній практиці дошкільних навчальних закладів. Базою для проведення експериментальної роботи став дошкільний навчальний заклад «Осокорки» і дошкільний навчальний заклад № 89, які знаходяться у Дарницькому районі м.Києва. Дослідження проводилося з дітьми старшого дошкільного віку, було сформовано експериментальну і контрольну групи, кожна група складалася з 14 дітей віком від 5 до 6 років.

I. Для виявлення рівнів художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку на матеріалі спілкування з живописом ми обрали такі показники:

- наявність інтересу до творів живопису:
 - портрет
 - пейзаж
 - натюрморт
- здатність до словесної оцінки засобів виразності:
 - малюнок
 - колір
 - композиція
- техніка зображення;
- розуміння художнього змісту творів живопису;

Перша серія констатувального експерименту була присвячена виявленню наявності інтересу до творів живопису, дітям було запропоновано, в ігровій формі, відвідати «художній салон-магазин» створений в групі, і обрати картини:

1. В подарунок для мами;
2. Для оздоблення власної кімнати чи ігрового куточка.

Дошкільнятам були видані фішки («квітки»), на яких було написано ім'я і прізвище дитини. Ці фішки кожна дитина, повинна була покласти в непрозору скриньку, яка стояла біля тієї картини, яка в ігровому салоні – магазині сподобалася найбільше. Дітям були запропоновані картини різних жанрів: натюрморт І.Т. Хруцького «Квіти і плоди», пейзажи І.І. Левітана «Золота осінь» і О.К. Саврасова «Граки прилетіли», портрети В. Маковського «Українська дівчина» і Д. Левицького «Портрет А.А. Воронцової». Після вибору дітьми певної картини, вихователь ставила запитання:

- «Чому ти вибрав (ла) саме цю картину?»
- «Чим тобі сподобалася ця картина?»

Якісні результати, які ми отримали із пояснень дітей, свідчать про те, що діти вибирають натюрморт з таких мотивів:

- приваблюють знайомі знайомі речі (квіти, фрукти, посуд, печиво, техніка, біжутерія, книги) зображені на картині;
- приваблюють їстівні елементи натюрморту, яким дитина надає перевагу;
- приваблює краса, натуральність, відповідність зображень справжньому життю. Наприклад, фрукти зображені такими соковитими, стиглими, що дитина, дивлячись на них радіє, у неї виникають позитивні емоції, асоціації, бажання.
- приваблює поєднання яскравих і спокійних кольорів, які надають картині святкового настрою;

- приваблює неповторність незвичних поєднань предметів в рамках натюрморту, наприклад, квіти в поєднанні з фруктами, виноград в поєднанні з посудом.

Ми визначили рівні виявлення дітьми інтересу до творів живопису:

Високий рівень = 5,4 бали: дитина виявляє активний інтерес до живопису, конкретно, особливо зацікавлена натюрмортом, милується красою образів цього мистецтва, відчуває задоволення від спілкування з ним, добре помічає більшість засобів виразності (колір, композицію, білки, рефлекси), ставиться до картин як до об'єктів краси.

Середній рівень = 3 бали: дитина проявляє інтерес до живопису, мистецтво натюрморту особливо не виділяє серед інших жанрів, помічає красу окремих об'єктів і творах живопису, іноді звертає увагу на окремі засоби виразності, частіше на кольори, зацікавлено ставиться до картин.

Низький рівень = 2,1 бали: дитина в цілому пасивна у ставленні до мистецтва живопису, помічає окремі образи в картинах, але не бачить цілісного художнього образу, особливого задоволення від спілкування з мистецтвом не проявляє, на засоби виразності уваги не звертає, в цілому ставлення до мистецтва не зацікавлене.

Результати першої серії експерименту представлені в таблиці №1 (Див. додаток 3.).

Друга серія констатувального експерименту включала в себе виявлення здатності словесної оцінки творів живопису, ми провели таку роботу:

- провели два заняття (додатки 1-2) на тему: «Виноградні грона запашні»; і «Натюрморт з весняних квітів».
- в рамках заняття «Виноградні грона запашні» провели бесіду-аналіз художніх засобів виразності;
- організували виставку натюрмортів (різних за змістом та автором виконання – дитячі, створені митцем);

Аналіз використання засобів виразності в дитячих роботах по зображувальній діяльності (малювання) ми здійснювали за такими показниками та рівнями:

малюнок:

Високий рівень = 4,5 бали - об'єкти натюрморту намальовані реалістично за своїм контуром, будовою, пропорціями, дитина відповідально ставиться до виконання малюнка, розуміє закони створення натюрморту використовує попередні начерки олівцем, уточнює і виправляє помилки в малюнку користуючись лайкою;

Середній рівень = 3 бали - об'єкти пейзажу, натюрморту намальовані в основному правильно, але контури узагальнені, будова і пропорції в основному передані вірно або з невеликими помилками; користується попередніми начерками олівцем, але не уточнює малюнок, не переробляє його;

Низький рівень = 1,2 бали - допускає значні помилки в зображенні контурів, форми, будови і пропорцій основних об'єктів пейзажу, натюрморту; попередні начерки олівцем не виконує, відразу розпочинає роботу фарбами.

колір:

Високий рівень = 4,5 бали - дитина передає кольором характерні забарвлення об'єктів зображення, використовує не лише основні кольори, а й широку гаму відтінків, передає матеріальність об'єктів, предметів, їх стан (молодий, старий); самостійно підбирає необхідну колористичну гаму для виразного зображення теми, колористична гаму багата, відтінками передає провідну ідею, настрій твору;

Середній рівень = 3 бали - дитина також передає кольором характерне забарвлення об'єктів зображення, але використовує мало відтінків, не передає якості предметів, їх стан; підбирає необхідну колористичну гаму для виразного зображення теми при допомозі педагога, колористична гаму звужена, намагається передати настрій підбором кольорів, відтінків;

Низький рівень = 2,1 бали - кольором передає забарвлення об'єктів, але іноді допускає помилки, відтінків не використовує, матеріальних якостей і стану не передає; колористична гама недостатньо виразно відображає тему, в підборі кольорів дитина постійно потребує допомоги дорослого, настрої твору колоритом не передає.

композиція:

Високий рівень = 4,5 бали - вміє правильно вибрати положення листа у відповідності до зображення, вірно знаходить масштабне рішення (предмети не дуже великі і не дуже малі), встановлює композиційну рівновагу; композиційний центр виділяє розміром, кольором, розташуванням; композиції багатопланові; достатньо повне відображення змісту натюрморту (дитина зображає 4-5 і більше об'єктів, що складають цілісну картину відповідного натюрморту); плануючи малюнок, продумує, які деталі використає. Деталі доповнюють зміст, підкреслюють головне в малюнку. Використання деталей доцільне.

Середній рівень = 3 бали - положення листа вибирає за допомогою дорослого; не завжди вірно знаходить масштабне рішення та допускає помилки при вирішенні питання композиційної рівноваги. Намагається композиційний центр виділяти величиною, кольором, розташуванням. Композиції одно-, двох- планові; майже повне відображення змісту пейзажу, натюрморту (дитина зображає 2-3 об'єкти, що в основному складають цілісну картину відповідного натюрморту); не завжди деталі в малюнку плануються; при нагадуванні дорослого доповнює малюнок деталями;

Низький рівень = 2,1 бали - положення аркуша не продумує; не звертає уваги на масштабне рішення; не вміє передавати композиційної рівноваги, руху. Композиційний центр відсутній або не виділений. Композиція однопланова. недостатньо повне відображення змісту пейзажу, натюрморту, (дитина зображає 1-2 предмети, що не завжди пов'язані між собою і складають цілісну картину натюрморту); деталі в роботі не використовує або ж використовує невдало.

Результати другої серії експерименту представлені в таблиці №1 (Див. додаток 3.).

Третя серія констатувального експерименту була присвячена визначенню техніки виконання дитячих робіт по зображувальній діяльності (малювання); Ми визначали знання і вміння дітей працювати в різних техніках:

- по-сухому;
- по-вологодому (акварельні або гуашеві фарби);

Результати третьої серії експерименту представлені в таблиці №1 (Див. додаток 3.).

Четверта серія констатувального експерименту була присвячена визначенню розумінню художнього змісту творів живопису ми визначили такі рівні:

Високий рівень = 4,5 бали: дитина достатньо повно відображає зміст натюрморту, складає його цілісну картину; зображує предмети відповідно до теми, використовує відповідні кольори, відтінки, самостійно підбирає колористичну гаму; чітка композиція, кількість предметів доцільна, їх взаємозв'язок передано деталями, малюнок реалістичний за своїми контурами, будовою, пропорціями.

Середній рівень = 3 бали: дитина зображує предмети відповідно до теми, кольором передає їх характерні зображення, але використовує мало відтінків, колористична гама звужена, підбирає її за допомогою дорослого, кількість предметів доцільна, їх зв'язок може бути не передано деталями, в композиції мають місце окремі помилки (відсутність рівноваги, вірних масштабних рішень), малюнок в основному вірний, але контури його узагальнені, не достатньо чіткі.

Низький рівень = 2,1 бали: дитина зображує предмети відповідно до теми, кількість їх недостатня, взаємозв'язок між ними, як правило відсутній, немає чіткої композиції, зв'язок предметів не передано рухами та деталями, в підборі кольорів та відтінків припускається помилок, не передає настроїв малюнка колоритом, малюнок виконує із значними помилками.

Результати четвертої серії експерименту представлені в таблиці №1 (Див. додаток 3.).

Провівши констатувальний експеримент, ми встановили такі **рівні знань дітей експериментальної групи** на етапі констатувального експерименту:

Низький рівень = 3 дітей = 21%

Середній рівень = 7 дітей = 50%

Високий рівень = 4 дітей = 29 %

Рівень знань дітей контрольної групи на етапі констатувального експерименту:

Низький рівень = 6 дітей = 43%

Середній рівень = 8 дітей = 57%

Високий рівень = 0 дітей = 0 %

Рівні художньо-естетичного розвитку дітей в цілому ми відобразили у діаграмах №1 і №2 (див. додатки 3.):

Цілісний аналіз даних констатувального експерименту показує, що в обох групах за всіма показниками художньо-естетичного розвитку переважають діти середнього рівня. Варто зазначити, що показники експериментальної групи значно вищі, ніж у контрольній групі, це свідчить про те, що педагоги школи-дитячого садка проводять роботу по ознайомленню дітей з мистецтвом живописного натюрморту. Підтвердженням слугує порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної групи.

Таблиця № 3. Порівняльний аналіз результатів контрольної та експериментальної групи.

Експериментальна група	Контрольна група
Високий рівень – 29 %	Високий рівень – 0 %
Середній рівень – 50 %	Середній рівень – 57 %
Низький рівень – 21 %	Низький рівень – 43 %

Аналізуючи продуктивну діяльність дитячих робіт по зображувальній діяльності (Див. додатки малюнків-натюрмортів в констатувальному експерименті) та проведеної роботи з дітьми ми зробили для себе наступні висновки:

Діти вміють користуватися фарбами: підбирати кольори, накладати колір на колір, роблять «розмивку» кольору з метою отримання потрібного відтінку та нового кольору, але майже не використовують тональні переходи одного кольору у інший. Діти частково відтворюють в малюнках власні враження, використовуючи яскраві, емоційні характеристики кольору. Теплі і холодні кольори, контрастні та пастельні гами для передачі настрою, стану, змісту зображення. Діти частково відчують властивості матеріалу – прозорість акварелі, щільність гуаші, виразність графічного олівця, охоче експериментують з фарбами. Діти не вміють розміщувати об'єкти у перспективі, не заповнюють весь простір аркуша. Діти мають навички роботи в техніках по-сухому, по-волоному тлу, але вони сформовані недостатньо. Слід відмітити, що діти більше надають перевагу гуашевим фарбам 21 дітей, акварельними фарбами малювали - 7 дітей, варто зауважити, що працюючи з аквареллю, дошкільники припускалися грубої помилки - накладали густий, а не прозорий шар фарби, не розмиваючи його, тобто працювали з аквареллю в техніці гуаші. По-волоному тлу малювали 12 дітей, по-сухому 16 дітей;

Отже, найбільш високі показники діти мають за параметрами: інтерес до живопису, виділення окремих цікавих образів в натюрмортах, кольору як засобу виразності. Зображувальна діяльність (малюнки) більшості дітей одноманітні за змістом і невиразні за технікою зображення та художніми засобами виразності. Діти досить поверхнево сприймають живописні картини і не асоціюють власне малювання з діяльністю художників, не задумуються над тим, як краще втілювати власні почуття в живописних творах, не шукають підказок у роботах художників, а педагоги не надають їм таких можливостей.

Звідси виникає необхідність проведення системи роботи з дітьми по збагаченню знань про жанр живописного натюрморту, специфіку створення його художніх образів, мотиви, засоби виразності та використання ефективних методів для формування художніх навичок зображення з метою збагачення змісту і виразності дитячих творів живопису.

Для того, щоб педагогічно правильно організувати роботу по використанню творів мистецтва на заняттях з зображувальної діяльності, викликати переживання від сприймання авторської картини, які дитина побажає викласти у певній роботі, необхідно навчання проводити у певній послідовності:

- на перших етапах викликати інтерес до сприймання творів живопису, формувати вміння емоційно відкликатись на зміст;

- на другому етапі розвивати вміння аналізувати картину, виділяти засоби виразності та, спираючись на ці знання, формувати у дітей композиційні, зображувальні, колористичні вміння під час виконання власного малюнка та навчати різних технік виконання малюнка;

- на третьому етапі формувати творче сприймання дітьми творів живопису уміння проникати в творчий процес художника, розуміти його задуми, способи їх реалізації, творити власні задуми і малюнки за прикладом художників.

Для зацікавлення дітей слід використовувати розповіді про картину, її творця. Доцільно проводити екскурсії до музеїв образотворчого мистецтва; влаштувати міні художні салони, виставки в дитячому садку. На перших етапах необхідно проводити підготовчу роботу, а саме: організовувати спостереження в природі, широко використовувати вправи, ігри з метою формування художніх навичок, збагачувати арсенал зображувальних умінь і технік дітей:

- прийом моделювання колористичних і композиційних варіантів;
- моделювання композиції на фланелеграфі;
- вправи і ігри;

- порівняння двох і більше картин;
- точних установок;
- пояснення, показ ходу і техніки виконання;
- акцентування деталей;
- музичний супровід та художнє слово.

II. Наступним етапом констатувального експерименту аналіз стану використання мистецтва живописного натюрморту в сучасній практиці дошкільних навчальних закладів. Наша робота включала вивчення планів освітньо-виховної роботи та аналізу тематики занять з малювання з метою виявлення рівня ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з жанром живописного натюрморту.

Вивчення планів показало, що в плануванні школи-дитячого садка «Осокорки», на відміну від дошкільного навчального закладу №89, мають місце завдання по ознайомленню дітей з натюрмортом, вихователями плануються спеціальні заняття по ознайомленню з цим жанром. Так, вихователями старшої групи визначені такі завдання ознайомлення дітей з мистецтвом живопису натюрморт:

- розкрити дітям значення самого слова натюрморт;
- звертати увагу дітей на колір тла, центральні образи (квіти, фрукти, ягоди, гриби), на чому (чи в чому) зобразив їх художник, їх кольорову гаму, світлотінь, перспективу, форму, фактуру, їх розташування;
- навчати дітей відчувати індивідуальні характеристики кожного об'єкту, який включає в себе натюрморт і відображати їх в мові і в своїй практичній діяльності; виражати емоційне ставлення до цього жанру живопису; розуміти, що художник створює натюрморт з різноманітних форм, матеріалів, фактури, кольору, тону, приводить все це в рівновагу, підчиняє єдиному ритму і колориту, виражаючи цим саме своє ставлення до тих предметів, які він включив в склад натюрморту і зобразив на своїй картині;

- ознайомлювати дітей з таким засобом виразності, як рефлекс (відбиття світла від іншого предмету), а також практичним використанням цього засобу виразності дітьми в своїх малюнках;

Ознайомлення з жанром живопису натюрморт в школі-дитячому садку «Осокорки», проходить в дуже цікавій, доступній для дошкільнят формі і спрямоване на активізацію емоційної чутливості дітей. Робота по ознайомленню дітей дошкільного віку з жанром живопису натюрморт, а також малювання його дітьми носить переважно сезонний характер, вихователями передбачається використання в роботі з дітьми переважно натюрмортів з овочів, фруктів, квітів, частково з керамічним посудом. Натюрморт, більше використовується в такому виді образотворчої діяльності дітей дошкільного віку як малювання, частково в аплікації і дуже мало в ліпленні. Слід також відмітити, що немає чітко побудованої системи ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з жанром живопису натюрморт і засобами його художньої виразності.

Зміст базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі», надає можливість педагогам на свій розсуд планувати роботу з зображувальної діяльності, вихователі дотримуються програмовому переліку репродукцій з якими можна ознайомлювати дітей і використовують їх на заняттях. Отже, вихователі самостійно передбачають використання жанру живопису натюрморт в роботі з дітьми.

Варто зазначити, що при організації роботи з дітьми старшого дошкільного віку, вихователі школи-дитячого садка «Осокорки», активно використовують досвід роботи вихователя-практика Л.М. Шульги [77]. За методикою автора при розгляданні натюрмортів діти, звертають увагу на настрій, характер, голос кожного предмета живописного твору. Досвід роботи школи-дитячого садка «Осокорки» свідчить про ефективність раннього початку ознайомлення з живописним натюрмортом. Вихователі розпочинають ознайомлення з живописним натюрмортом в молодшій групі, а діти старшої групи уже самостійно складають казки, історії, пригоди про

предмети певного натюрморту, наділяючи ці предмети певним характером, голосом, настроєм. Діти можуть самостійно складати натюрморти з шести – восьми предметів, при цьому правильно дотримуються основних законів складання натюрморту і правильно відображають складені композиції в своїх малюнках, використовуючи різні засоби виразності малюнка. Діти використовують в своєму малюванні такі засоби виразності натюрморту, як; рефлекс (відбиття світла від іншого предмету), блік (віддзеркалення сонячного світла на гладенькій поверхні предметів натюрморту), намагаються їх використовувати у власних малюнках. Цей засіб виразності значно покращує якість малюнків дітей. Саме за допомогою бліку старші дошкільники можуть передавати такий важливий елемент композиційного рішення в малюванні, як об'ємність предметів в малюнку. Використання дітьми бліків в своїх малюнках, надають роботам більшої довершеності.

Ось тематика натюрмортів:

«Зустріч ялинкової гілки з новорічною іграшкою»,

«Про що співає нарцис?»,

«Подорож груш до вікна»,

«Про що плаче свічник»,

«Вечірнє побачення свічки з графіном», «Конвалії в бокалі».

У вищезазначеній тематиці ми не зустрічали прикладів ознайомлення дітей старшої групи з натюрмортами, які розповідають про професію людини.

Отже, проаналізувавши стан використання мистецтва живописного натюрморту в сучасній практиці дошкільних навчальних закладів можна сказати, що не існує певної базової програми, за якою дітям подавалися системні знання про засоби художньої виразності в процесі ознайомлення з жанром живописного натюрморту і в ході самостійного створення натюрмортів, це є свідченням неповного використання всіх мистецьких і педагогічних можливостей жанру живопису натюрморту у виховній роботі з дітьми дошкільного віку.

2.2. Експериментальне формування художніх та естетичних здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами мистецтва живописного натюрморту.

(формувальний експеримент)

Враховуючи значний природний інтерес старших дошкільників до мистецтва натюрморту і великі художньо-педагогічні потенційні можливості цього жанру живопису, для художньо-естетичного розвитку дитини, ми спланували і провели поглиблену роботу у формувальному експерименті метою якого є формування художніх та естетичних здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами мистецтва живописного натюрморту.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання, над вирішенням яких потрібно поглиблено працювати у формувальному експерименті:

розробити систему занять з створення натюрморту з метою збагачення змісту і виразності дитячих малюнків.

дослідити вплив розробленої системи занять на збагачення змісту і виразності дитячих малюнків.

показати дітям всю різноманітність натюрмортів за змістом (квіткові, рослинні, овочеві, професійні).

засобами гри, казки, фантазії сформувати зацікавленість художніми образами натюрморту.

екстраполювати естетичні враження від сприймання натюрмортів у власні малюнки дітей.

Для реалізації визначених завдань ми спланували роботу за трьома взаємозв'язаними напрямками:

1. Спланували роботу по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку з натюрмортом на навчальний рік (див. Додаток 4.).
2. Склали цикл спеціальних занять, які спрямовані на:
поглиблення сприймання і розуміння натюрморту, як жанру живопису

навчання дітей образотворчій діяльності через натюрморт - прийом вирішення окремих образотворчих завдань з малювання.

Отже, програма формувального експерименту включала такий цикл занять:

1. „Овочі і фрукти на столі”;
2. „Зустріч помідора з цибулею”;
3. „Барвистий бузок”;
4. „Предмети, які ми кожен день зустрічаємо”;
5. „Що розповідають натюрморти про професії людей”;
6. „Соковита груша та зухвала слива”;
7. „Гарбуз та кавун.

В роботі з дошкільниками перед проведенням мистецьких занять ми створювали в групі спокійну, доброзичливу, емоційну – позитивну атмосферу. Заняття базувалися на невимушеній атмосфері спілкування, яка, на прикладі власного емоційного ставлення педагога, викликала активність дітей. Для виконання завдань формувального експерименту ми підібрали: репродукції картин художників, муляжі, справжні овочі та фрукти, листочки дерев, роздатковий матеріал для використання на заняттях з образотворчої діяльності (прості олівці, фарби, альбоми для малювання на кожну дитину та ін.)

В ході експериментальної роботи ми враховували дидактичні принципи:

- зацікавленості;
- систематичності;
- послідовності;
- доступності;
- свідомості;
- активності.

Так на першому занятті першого циклу (тема: „Овочі і фрукти на столі”) ми більш глибоко познайомили дітей з натюрмортом за допомогою казки „Казка про натюрморт”, в ній ми розповіли про фрукти, які ніхто не помічав,

вони дуже засмучувались з цього, аж поки їх не помітив художник і намалював їх, фрукти дуже зраділи: „Нарешті нас помітили!” Діти побачили як життя з природи продовжується в натюрморті. Після казки діти зустрілися з її персонажами ближче. Ми дали дітям можливість розглянути фрукти потримати їх в руках, понюхати, розкласти у посуд так, як їм сподобається, порозмовляти з ними, скласти комплімент: „Ви красиві, рум’яні, запашні, соковиті, смачні” і намалювати їх.

Ми пропонували дітям спочатку намалювати яблуко трішечки далі від центру аркуша, звернути увагу на особливості його забарвлення (червоний бочок), на його склад (черешок, очко), співвідносити розміри яблука з розміром аркуша, з чого воно складається, які особливості має його форма (в горі ширша, до низу вужча). А потім грушку трішечки далі від яблука, пояснивши особливості її форми (схожа на цифру вісім), співвідносити розмір яблука з розміром грушки. У ході роботи з’ясувалося, що у дітей не значний зображувальний досвід. Більшість дітей намалювали яблуко на весь аркуш з гори до низу, а грушку відносно яблука більш меншою.

На наступному занятті, після ознайомлюючого заняття (тема: „Соковита груша та зухвала слива”). Ми поставили завдання першого рівня складності (частково-самостійні дії дітей) – самостійно придумати композицію (самостійно розмістити фрукти на аркуші). Виконанню завдання передувала бесіда з дітьми, в процесі якої ми запропонувати пофантазувати про зустріч груші з сливою. Разом придумати казку, в якій герої розповідали б про себе, свої звички, друзів, бажання. Цікавою та більш послідовною була розповідь Дмитрика: “Грушка була дуже красивою та маленькою, вона полубляла висіти на дереві і дивитися до низу, а кожен день сонечко припікало її бочки і вона ставала все більшою і кращою, а на сусідньому дереві росла сливка, вона була дуже гордою та сердитою, завжди ховалася від сонця, що аж посиніла”.

Викликали у дітей асоціації: груша жовта, м’яка – значить солодка, слива – фіолетового кольору, тверда, солодко-кисла. Після розповідей дітей запропонували їм відобразити цих героїв на малюнку, їх почуття, настрої,

аромат, смак. Уточнювалися їхні знання з попереднього заняття. Обговорювалися можливості виконання завдання. Як виявилось діти мають уявлення про даний вид мистецтва, про те, як потрібно розміщувати предмети, якої вони повинні бути форми, на що схожі, які їм притаманні кольори.

Аналізуючи роботи ми виявили, що всі діти використовували в своїй роботі тільки ті кольори, які притаманні тим фруктам які вони малювали. Але більшість малюнків були схожі один на одного (однакове розташування фруктів у просторі, однакові кольори). Більшість робіт були неохайними, фарба виходила за контури овочів, не досить рівні форми. Дехто з дітей співвідносив мотиви композиції з образами членів своєї сім'ї („Ця грушка – я, а ця сливка – мама”).

Аналіз робіт показав, що діти практично не використовують фантазію в своїх малюнках та уяву, тому більшість малюнків схожі один на одного. Прагнуть швидше закінчити свою роботу, не звертаючи увагу на її охайність, але діти навчались більш точно передавати особливості овочів та фруктів: форму, колір, положення в просторі. Глибше аналізувати індивідуальні особливості кожного з предметів. Отримали знання про те, що краще намалювати спочатку.

Наступні заняття були присвячені удосконаленню техніці малювання натюрморту. Ці заняття проводились в ізо студії, ця обстановка з самого початку викликала у дітей зацікавленість.

На занятті тема: „Гарбуз та кавун” ми розвивали уяву при сприйманні природи, здивувати дітей цікавими відомостями про гарбуз, розвивали творчість у малюванні натюрморту. Спочатку ми попросили дітей назвати їх улюблені ягоди, і повідомили, що сьогодні до студії до нас прийшли гості – ягідки. Показали дітям гарбуза та кавуна, що викликало сміх у дітей. Ми пояснили що їх так називають з ботанічної точки зору тому що в них безліч насіння. Пропонуємо дітям розглянути гарбуз: його пишні боки, яскравий оранжевий колір щік, якої він форми, який хвостик. Потім запропонували

розглянути кавун: якого він кольору, якої форми, чим схожий на гарбуз. Після розгляду ягід ми поклали їх на блюдо, та запропонували дітям намалювати їх під музику В.А. Гавриліна. Під час малювання особлива увага зверталась на те, як діти розташовували предмети в просторі один від одного, на їх розміри. Аналіз робіт показав, що роботи дітей стали більш охайними, форми овочів більш точними, тільки у деяких роботах фарба виходила за контури малюнку. Але діти ще й досі було важко правильно розташувати предмети на аркуші по відношенню один до одного.

На відміну від попереднього, в наступному занятті (тема: „Зустріч помідора з цибулею”) ми намагались викликати бажання у дітей передати фарбами настрої помідора і цибулі, проявити творчість. Перед виконанням завдання дітям були поставлені запитання: Які жанри живопису вам знайомі? Повторити, який малюнок можна назвати пейзажем, а який натюрмортом? Показуючи дітям помідор ми також розповіли історію, звідки до нас прийшов „сеньйор Помідор”. Після знайомства з ним під музику В.А. Гавриліна з’явилася золотиста цибулина. Разом з дітьми ми описали цибулину, та визначили для чого вона потрібна. Відповіді дітей були досить цікавими та різноманітними: “Цибулька потрібна щоб робити краплі для носа, коли простудишся”, “Щоб кидати в суп, борщ, підливу”, “Щоб їсти з салом”... Простеживши з дітьми зустрічі двох героїв, ми запропонували їм пофантазувати їх зустріч та розмову. Передати у малюнку характер поважного помідора й гордої цибулини.

Розповіді дітей були повними та цікавими, наприклад, розповідь Білки Олі: “У бабусі був великий город, та одного разу вона посадила цибулю біля помідорів. Вони росли досить довго та не звертали уваги один на одного. Аж ось одного ранку помідор прокинувся першим, та звернув увагу на цибульку, що росла поруч. Цибулька теж прокинулася і глянула на помідор. Помідор відразу почав вихвалитися який він гарний та смачний, а цибулька розповідала, яка вона корисна. І вони так сперечалися до вечора, поки не прийшла бабуся і не зірвала їх”.

Аналіз виконання дітьми творчого завдання показав, що проведена попередня робота дала позитивні результати. Ми з'ясували, що діти активно використовують отримані в попередній роботі знання і уміння. Діти досить чітко передали в роботі настрій овочів, їх індивідуальні особливості, в більшості роботах діти правильно розташували предмети на аркуші, розміри овочів співвідносяться один з одним. Майже всі малюнки відзначилися самостійністю, оригінальністю та охайністю.

Педагогічний процес ознайомлення дітей старшої групи з жанром живописного натюрморту проходив поступово, при цьому враховуючи своєрідність сприйняття мистецтва дітьми цього віку. В розвитку педагогічного процесу передбачалося ускладнення не тільки змісту картин, а й засобів виразності. Ускладнювалися і методи ознайомлення дітей – від методів, які дозволяють їм виділити, що і як зображено, до методів, які спонукають дошкільників до цілісного і творчого сприйняття картини і вираження своїх відчуттів. Тому в зміст нашої роботи входили бесіди з дітьми, з метою збагачення і активізації словника дошкільників, розвитку виразності мовлення, з метою формування монологічних висловлювань.

Роботу по активізації словника ми проводили за допомогою словесної гри, де діти оперували термінами, необхідними для опису картин. Ця робота проводилася не тільки на заняттях по ознайомленню дітей старшої групи з жанром живописного натюрморту, а й в повсякденному житті. Наприклад, «Про що розповідає яблуко?», «Що нам шепоче айстра?», «Яка із квіточок сама весела?» тощо. За допомогою таких дидактичних ігор діти переконувалися в тому, що натюрморт створений художником відображає не тільки предмети навколишньої дійсності, а й передбачає певний настрій. Добрі результати дали і дидактичні ігри (автор Л.Пантелєєва) на вправління у складанні спектральної гами. Дітям пропонувалося відповісти на такі питання: «Який настрій можна показати в картині, якщо використати такі сполучення кольорів: сіро-блакитний, жовто-коричневий, оранжево-червоний тощо».

Перед тим, як ознайомити дошкільників з певною картиною, ми ретельно вивчили її мистецькі і педагогічні можливості. Після детального вивчення картини ми підбирали методи і прийоми, які допоможуть скласти в уяві дитини найбільш яскравий і повний художній образ, а також виділяти ті засоби виразності, які повинні діти запам'ятати. Для цієї роботи ми використовували також набутий досвід спілкування дітей в повсякденному житті і на інших заняттях.

Дітям давалися домашні завдання. Наприклад, скласти вдома натюрморт, або знайти цікаву композицію натюрморту в оточенні за допомогою рамки, зробленої із картону, дати назву і намалювати ці натюрморти.

Сприймання натюрморту потребує певних знань, вражень, асоціацій. Оскільки життєвий досвід старших дошкільників ще не великий, то необхідно попередньо підготувати їх до сприйняття натюрмортів про побут і професію людини. Це ми робили за допомогою художньої літератури, розповіді вихователя близької до змісту картини. Розповідь педагога ми планували так – назва картини, ім'я і прізвище художника, що він зобразив на своїй картині, що саме головне, як він це показав (кольором, розміром, розміщенням і т.д.) і коротке узагальнення: що красивого побачив в житті і зобразив на картині, про що думається, згадується, дивлячись на цю картину. Розповідь була опоетизована, доступна для дошкільнят, яскравою, емоційною і лаконічною. Вона розраховувалась на 5-7 хвилин.

В своїй роботі з дітьми ми досить широко користувались таким прийомом як запитання. Ставлячи дітям запитання, ми вважали за необхідне правильно використовувати прийоми уточнення, пояснення, доповнення. Питання були в основному спрямовані на встановлення зв'язків між змістом картини і засобами виразності.

В ході ознайомлення дітей старшої групи з жанром живописного натюрморту ми часто використовували прийом «уявного входження» в

картину. Цей прийом дозволяв викликати у дошкільників позитивну емоційну реакцію, певні асоціації, активізувати творчу уяву.

По мірі набуття дітьми естетичного і художнього досвіду при розгляданні картин живописного натюрморту, ми вводили нові методичні прийоми, за допомогою яких формується творче сприйняття дітьми творів живопису. До таких прийомів відносяться: порівняння, класифікація картин, уявне складання власних натюрмортів за назвою картини художника. В основі цих прийомів лежить співставлення картини художника з власним досвідом дітей, який вони набули в повсякденному житті.

Порівняння репродукцій картин одної тематики між собою і реальною дійсністю, встановлення в них схожості і відмінностей, спонукають дошкільників до проявів сильних емоційних відчуттів, що дуже важливо для творчого сприйняття картини. Прийом складання власних натюрмортів за уяви на основі назви картини художника, цікавий дошкільникам тим, що якби ставить їх на позицію «співтворчості» з художником. Створюючи картину за власною уявою, ідентичну назві художника, діти вчаться самостійно і творчо мислити, розуміти взаємозалежність між змістом і формою твору, роблять свої умовисновки, набувають вміння виношувати задум, потребу передати його у власній творчій діяльності. При використанні цього прийому ми ставили перед дітьми питання: «Розкажи, про що буде картина, що в твоїй картині буде головне, як ти це зобразиш, на якому тлі тощо»?

В кінці заняття ми також використовували ігрові прийоми, що підвищувало у дітей інтерес до картини, діти ще раз уважно вдивлялись в зображені предмети натюрморту. Підсумок заняття ми завжди намагалися зробити нестандартним. Ще були пропозиції дошкільникам розповісти за картиною про найкрасивіший фрукт, квітку, гілку тощо; скласти казку про предмет чи предмети натюрморту, придумати про них загадки, послухати дивну історію, яку розповідають предмети натюрморту і розповісти нам.

Ці прийоми готують дітей до творчого відображення набутих дітьми знань і умінь в своїй практичній роботі з малювання. Використання цих

прийомів дало поштовх до використання дітьми набутих знань про засоби художньої виразності натюрмортів у своїх малюнках.

Перед початком заняття ми виставили для дітей картини з зображенням натюрмарту з побутових речей. Це були картини А. Філатова «Натюрморт з посудом», С.Ф. Стожарова «Натюрморт. Льон», і «Чай з калачами», С.Ф. Шишка «Вікно» (в майстерні художника), І. Грабаря «Натюрморт з варенням і яблуками». Ми пригадали з дітьми з чого можуть бути складені натюрморти, також пригадали основні закони складання натюрмарту (предметів у натюрморті було небагато, вони взаємопов'язані за змістом, предмети натюрмарту підкреслюють кращі риси один одного, не затуляють один одного і т. д.). Згадали з дітьми залежність виразності і настрою натюрмарту від тла. А також згадали з дошкільнятами гаму кольорів, від якої також залежить настрої натюрмарту. Запропонували кожній дитині визначити свій настрої і продумати композицію і зміст майбутнього натюрмарту. Коли натюрморти були складені, ми запитали дітей про назву кожного натюрмарту. Натюрмартів було три. Натюрморт куди входили: керамічна ваза з гілочками берези, керамічна тарілка з косівським розписом, таця з косівським розписом, а також керамічний глек). Діти правильно композиційно склали цей натюрморт і правильно підібрали тло для свого натюрмарту. Свою роботу дошкільнята назвали «Натюрморт». Натюрморт куди входили: керамічна ваза з гілочками берези, стаканчик з пензликами, палітра з фарбами, косівський глиняний посуд (тарілка, куманець, ваза). Діти також правильно склали композицію натюрмарту, виконуючи основні закони натюрмарту, а також добре підібрали тло для своєї майбутньої картини. Свою роботу вони назвали «В майстерні Косовського художника.». Третя група дітей склала дуже складний натюрморт, куди входили: керамічна ваза з гілочками берези, керамічні дві керамічні чашки з блюдцями, керамічна ваза (косівський розпис), куманець (косівський розпис), персик, кукурудза, лимон, український вишитий рушник, великий куб червоного кольору. Діти з цих предметів також за всіма правилами складання натюрмарту склали свою

композицію і назвали свою роботу «Від весни до осені». Далі дітям було запропоновано намалювати за вибором один із складених натюрмортів. Більшість дітей вибрала для зображення найскладніший натюрморт «Від весни до осені». Дві дитини вибрали роботу «Натюрморт» і дві дитини вибрали натюрморт «В майстерні художника, який розписує косівський посуд».

Також ми провели роботу з вихователями. Ми презентували їм доповідь про натюрморт, в якій розкривалася історія виникнення натюрморту та пейзажу, про художників, які пишуть натюрморт. Також розповіли про необхідність систематичного проведення занять їх значення для подальшого розвитку дітей. Проводилася активна робота з батьками. Проводилися батьківські збори, в ході яких батьків знайомили з програмовими вимогами даної вікової групи, вихователі розповідали про значення образотворчої діяльності для розвитку дитини. Був проведений семінар-практикум. В його ході ми познайомили батьків з натюрмортом, вчили їх самих малювати окремі елементи (овочі, фрукти, посуд тощо). Це дало їм змогу допомагати дитині, якщо у неї щось не виходило.

Система роботи по формуванню у дітей старшого дошкільного віку художніх та естетичних здібностей засобами мистецтва живописного натюрморту ґрунтувалась на засадах емоційного пізнання світу, що починається з почуттів, а в подальшому спирається на мислительну діяльність дитини. Можливість спілкування дітей з мистецтвом, завдяки проведеній системі роботи, в цілому, можна охарактеризувати емоційною безпосередністю, живим відгуком при зустрічі з прекрасним і дивним, який проявлявся в посмішках дітей, жестах, вигуках, міміці, у здібності давати елементарну естетичну оцінку зображеного.

Забезпечення ефективності художньо-естетичного розвитку дітей досягалося шляхом використання різних форм організації спілкування та взаємодії педагога з дітьми на матеріалі мистецтва живопису (спостереження, прогулянки в природу, бесіди, емоційні вправи, ігри, різноманітні форми

роботи за картинами жанру живописного натюрморту); забезпеченням єдності педагогічного впливу на дітей з боку педагогів; наявністю в експериментальній групі різнопланових картин жанру натюрморту.

Система роботи з поетапного формування естетичного ставлення до жанру живописного натюрморту у старших дошкільників спрямовувалась на:

- формування досвіду бачення естетичних властивостей предметів в навколишньому світі підведення дошкільників до самостійного виділення естетичних сторін природних явищ та предметів оточення;

- організацію художньо-педагогічного спілкування з картинами жанру живописного натюрморту, для розвитку естетичного бачення світу речей художниками;

- розвиток уяви, творчості, уміння вирізняти такі засоби виразності як колір, форма, перспектива, світлотінь, сприяння виникненню асоціативних зв'язків між змістом картини та життєвим досвідом дітей;

- формування вміння отримувати естетичне задоволення від сприймання краси в навколишньому і творах живопису, плекання бажання повторної зустрічі з творами живопису;

- трансформацію естетичного ставлення до живопису реалізовувалась у самостійному малюванні дітей старшого дошкільного віку.

Ми пересвідчилися у тому, що успішність роботи з художньо-естетичного виховання залежить від естетичного розвитку самого вихователя та його бажання розвинути почуття краси у дітей. Лише вихователь – творець, а не вихователь – ремісник здатний пробудити в дитині естетичні початки. Лише за дотриманням даних умов, в процесі формування естетичного ставлення до натюрморту засобами мистецтва ми мали нагоду розвивати у старших дошкільників креативність, емпатію, рефлексію, образотворчі здібності, естетичну культуру та моральні якості особистості.

Проаналізувавши проведений нами формувальний експеримент, ми зробили такі висновки:

1. Дослідна робота показала, що розроблений цикл занять передбачає

поступове ускладнення в ознайомленні дітей з натюрмортом: поступово ми ускладнювали композицію, збільшували кількість об'єктів, в зображеннях натюрмортів урізноманітнювали техніку їх виконання, давали творчі завдання, та завдання для розвитку фантазії. Завдяки тому, що діти на кількох заняттях працюють над одним видом мистецтва, їх знання не уривчасті і поодинокі, а нашаровуються одне на одне, уточнюються, розширюються і закріплюються. Отже, система циклів занять на матеріалі натюрмортів базувалась на врахуванні принципів дидактики: доступності, систематичності, послідовності тощо.

2. У ході дослідження ми помітили таку закономірність – знання з малювання натюрмортів активізували інтерес дітей до живопису, і чим більший інтерес вони проявляли до творів мистецтва, тим швидше вони оволодівали практичними навичками зображення власних малюнків в цьому жанрі. Оволодіння ними сприяло, в свою чергу, розвитку творчості дітей, тому що вони могли вільно оперувати засобами художньої виразності.

3. В організації творчості дітей велике значення відіграють ігрові прийоми, пізнавально-технічні хвилинки, дидактичні ігри, проведення роботи дітей у “художній майстерні” тощо.

4. Спеціально організована і проведена методична робота з вихователями позитивно вплинула на формування їх компетентності в галузі мистецтва живописного натюрмарту, методики його використання як методичного прийому на заняттях з малювання.

На основі цих висновків можна сформувати рекомендації, які слід враховувати при організації занять з малювання з використанням картин живописного натюрмарту:

-спиратися на психологічні особливості сприймання дітьми дошкільного віку творів живопису, закономірності естетичного розвитку на різних вікових етапах, враховуючи безпосередність дитячих почуттів, їх емоціональність, здатність до фантазування;

-більш цілеспрямовано і системно проводити заняття з малювання з

використанням художньої картини;

- в роботі з дітьми використовувати найкращі зразки живопису;

- планувати тематику занять, враховуючи інтереси дітей, їх досвід художнього сприймання;

- підтримувати стійкий інтерес до занять по ознайомленню дітей з художньою картиною;

- знайомити з різними техніками виконання картин і власних робіт дітей;

- знайомити дітей з різними видами та мотивами живописних натюрмортів для розширення змісту дитячих малюнків;

- бути уважними до художніх засобів виразності як в живописних творах, так і в дитячих роботах - кольору, колориту, композиції, деталей малюнку;

- для активізації творчості дітей в малюванні більше використовувати творчі вправи та ігри, що активізують уяву, фантазію, творчу думку.

2.3. Вплив мистецтва натюрморту на художньо-естетичний розвиток дітей.

(контрольний експеримент)

У даному параграфі ми представимо результати контрольного експерименту. Метою контрольного експерименту було перевірити, як вплинула розроблена нами система роботи на художньо-естетичний розвиток дітей експериментальної групи і порівняти показники контрольної групи, з якою робота не проводилась. В контрольному експерименті в обох групах були поставлені завдання аналогічні констатувальному: гра на вибір натюрморту серед інших жанрів, мистецька бесіда і самостійне малювання натюрморту дітьми.

Перша серія констатувального експерименту була присвячена виявленню наявності інтересу до творів живопису, дітям було запропоновано, в ігровій формі, відвідати «художній салон-магазин» створений в групі, і обрати картини:

- В подарунок для друга;
- Для оздоблення творчої майстерні.

Дошкільнятам були видані фішки («сердечка»), на яких було написано ім'я і прізвище дитини. Ці фішки кожна дитина, повинна була покласти в непрозору скриньку, яка стояла біля тієї картини, яка в ігровому салоні – магазині сподобалася найбільше. Дітям були запропоновані картини різних жанрів: натюрморт І.Т. Хруцького «Квіти і плоди», пейзажи І.І. Левітана «Золота осінь» і О.К. Саврасова «Граки прилетіли», портрети В. Маковського «Українська дівчина» і Д. Левицького «Портрет А.А. Воронцової». Після вибору дітьми певної картини, вихователь поставила завдання:

«Вибери картину про яку захочеш всім розповісти».

«Розкажи про картину, яка тобі подобається».

Ми визначили рівні виявлення дітьми інтересу до творів живопису:

Високий рівень = 5,4 бали: дитина виявляє активний інтерес до живопису, конкретно, особливо зацікавлена натюрмортом, милується красою

образів цього мистецтва, відчуває задоволення від спілкування з ним, добре помічає більшість засобів виразності (колір, композицію, біли, рефлекси), ставиться до картин як до об'єктів краси.

Середній рівень = 3 бали: дитина проявляє інтерес до живопису, мистецтво натюрморту особливо не виділяє серед інших жанрів, помічає красу окремих об'єктів і творах живопису, іноді звертає увагу на окремі засоби виразності, частіше на кольори, зацікавлено ставиться до картин.

Низький рівень = 2,1 бали: дитина в цілому пасивна у ставленні до мистецтва живопису, помічає окремі образи в картинах, але не бачить цілісного художнього образу, особливого задоволення від спілкування з мистецтвом не проявляє, на засоби виразності уваги не звертає, в цілому ставлення до мистецтва не зацікавлене.

Результати першої серії експерименту представлені в таблиці №5,6 (Див. додаток 12.).

Друга серія контрольного експерименту включала в себе виявлення здатності словесної оцінки творів живопису, ми провели таку роботу: провели комплексне заняття на тему: Фруктово-овочевий натюрморт на закріплення знань дітей про різні види живописного натюрморту (додаток 13). В рамках заняття провели бесіду-аналіз художніх засобів виразності та організували виставку натюрмортів (різних за змістом та автором виконання – дитячі, створені митцем);

Аналіз використання засобів виразності в дитячих роботах по зображувальній діяльності (малювання) ми здійснювали за такими показниками та рівнями:

малюнок:

Високий рівень = 4,5 бали - об'єкти натюрморту намальовані реалістично за своїм контуром, будовою, пропорціями, дитина відповідально ставиться до виконання малюнка, розуміє закони створення натюрморту використовує попередні начерки олівцем, уточнює і виправляє помилки в малюнку користуючись лайкою;

Середній рівень = 3 бали - об'єкти пейзажу, натюрморту намальовані в основному правильно, але контури узагальнені, будова і пропорції в основному передані вірно або з невеликими помилками; користується попередніми начерками олівцем, але не уточнює малюнок, не переробляє його;

Низький рівень = 1,2 бали - допускає значні помилки в зображенні контурів, форми, будови і пропорцій основних об'єктів пейзажу, натюрморту; попередні начерки олівцем не виконує, відразу розпочинає роботу фарбами.

колір:

Високий рівень = 4,5 бали - дитина передає кольором характерні забарвлення об'єктів зображення, використовує не лише основні кольори, а й широку гаму відтінків, передає матеріальність об'єктів, предметів, їх стан (молодий, старий); самостійно підбирає необхідну колористичну гаму для виразного зображення теми, колористична гамма багата, відтінками передає провідну ідею, настрій твору;

Середній рівень = 3 бали - дитина також передає кольором характерне забарвлення об'єктів зображення, але використовує мало відтінків, не передає якості предметів, їх стан; підбирає необхідну колористичну гаму для виразного зображення теми при допомозі педагога, колористична гамма звужена, намагається передати настрій підбором кольорів, відтінків;

Низький рівень = 2,1 бали - кольором передає забарвлення об'єктів, але іноді допускає помилки, відтінків не використовує, матеріальних якостей і стану не передає; колористична гамма недостатньо виразно відображає тему, в підборі кольорів дитина постійно потребує допомоги дорослого, настрій твору колоритом не передає.

композиція:

Високий рівень = 4,5 бали - вміє правильно вибрати положення листа у відповідності до зображення, вірно знаходить масштабне рішення (предмети не дуже великі і не дуже малі), встановлює композиційну рівновагу;

композиційний центр виділяє розміром, кольором, розташуванням; композиції багатопланові; достатньо повне відображення змісту натюрморту (дитина зображає 4-5 і більше об'єктів, що складають цілісну картину відповідного натюрморту); плануючи малюнок, продумує, які деталі використає. Деталі доповнюють зміст, підкреслюють головне в малюнку. Використання деталей доцільне.

Середній рівень = 3 бали - положення листа вибирає за допомогою дорослого; не завжди вірно знаходить масштабне рішення та допускає помилки при вирішенні питання композиційної рівноваги. Намагається композиційний центр виділяти величиною, кольором, розташуванням. Композиції одно-, двох- планові; майже повне відображення змісту пейзажу, натюрморту (дитина зображає 2-3 об'єкти, що в основному складають цілісну картину відповідного натюрморту); не завжди деталі в малюнку плануються; при нагадуванні дорослого доповнює малюнок деталями;

Низький рівень = 2,1 бали - положення аркуша не продумує; не звертає уваги на масштабне рішення; не вміє передавати композиційної рівноваги, руху. Композиційний центр відсутній або не виділений. Композиція однопланова. недостатньо повне відображення змісту пейзажу, натюрморту, (дитина зображає 1-2 предмети, що не завжди пов'язані між собою і складають цілісну картину натюрморту); деталі в роботі не використовує або ж використовує невдало.

Результати другої серії експерименту представлені в таблиці №5,6 (Див. додаток 12).

Третя серія констатувального експерименту була присвячена визначенню техніки виконання дитячих робіт по зображувальній діяльності (малювання); Ми визначали знання і вміння дітей працювати в різних техніках:

- по-сухому;
- по-вологодому (акварельні або гуашеві фарби);

Результати третьої серії експерименту представлені в таблиці №5,6 (Див. додаток 12.).

Четверта серія констатувального експерименту була присвячена визначенню розумінню художнього змісту творів живопису ми визначили такі рівні:

Високий рівень = 4,5 бали: дитина достатньо повно відображає зміст натюрморту, складає його цілісну картину; зображує предмети відповідно до теми, використовує відповідні кольори, відтінки, самостійно підбирає колористичну гаму; чітка композиція, кількість предметів доцільна, їх взаємозв'язок передано деталями, малюнок реалістичний за своїми контурами, будовою, пропорціями.

Середній рівень = 3 бали: дитина зображує предмети відповідно до теми, кольором передає їх характерні зображення, але використовує мало відтінків, колористична гама звужена, підбирає її за допомогою дорослого, кількість предметів доцільна, їх зв'язок може бути не передано деталями, в композиції мають місце окремі помилки (відсутність рівноваги, вірних масштабних рішень), малюнок в основному вірний, але контури його узагальнені, не достатньо чіткі.

Низький рівень = 2,1 бали: дитина зображує предмети відповідно до теми, кількість їх недостатня, взаємозв'язок між ними, як правило відсутній, немає чіткої композиції, зв'язок предметів не передано рухами та деталями, в підборі кольорів та відтінків припускається помилок, не передає настроїв малюнка колоритом, малюнок виконує із значними помилками.

Результати четвертої серії експерименту представлені в таблиці №5,6 (Див. додаток 12.).

Провівши контрольний експеримент, ми встановили такі рівні знань дітей експериментальної групи:

Низький рівень = 0 дітей = 0%

Середній рівень = 4 дітей = 29%

Високий рівень = 10 дітей = 71 %

Рівень знань дітей контрольної групи на етапі контрольного експерименту:

Низький рівень = 6 дітей = 43%

Середній рівень = 8 дітей = 57%

Високий рівень = 0 дітей = 0 %

Рівні художньо-естетичного розвитку дітей в цілому ми відобразили у діаграмах №3 і №4 (див. додатки 12.):

Цілісний аналіз даних контрольного експерименту показує, що показники художньо-естетичний розвитку в обох групах різні. Варто зазначити, що показники експериментальної групи значно вищі, ніж у контрольній групі, це свідчить про те, що педагоги школи-дитячого садка проводили систематичну роботу по ознайомленню дітей з мистецтвом живописного натюрморту, тобто ми можемо говорити про те, що проведена робота сприяла зростанню рівня знань дітей. Незважаючи на те, що в результаті не всі діти змогли досягти високого для даного віку рівня художньо-естетичного розвитку, позитивні зміни відбулися в усіх без винятку дітей. Підтвердженням слугує порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної групи. Наступна таблиця покаже істотну різницю показників на констатувальному й контрольному етапах експерименту.

Таблиця. Порівняльний аналіз результатів експериментальної групи.

<i>Констатувального експерименту</i>	<i>Контрольного експерименту</i>
Високий рівень – 29 %	Високий рівень – 71 %
Середній рівень – 50 %	Середній рівень – 29 %
Низький рівень – 21 %	Низький рівень – 0 %

Результати таблиці показали, що збільшилася кількість дітей, віднесених нами до середнього рівня розвитку за рахунок того, що частина з них перейшла із низького рівня у середній, а з середнього в високий.

У дітей відзначалися істотні зміни, підсилилася загальна активність дітей з'явився інтерес дітей до нового як у змісті зображувальної діяльності, так і в її організації.

Для порівняльного аналізу художньо-естетичного розвитку дітей на матеріалі мистецтву живопису ми взяли контрольну групу дітей того ж віку, з якою спеціальна робота не проводилася, а робота велася за діючою в цьому дитячому садку програмою «Я у світі». Обстеження художньо-естетичного розвитку дітей на матеріалі мистецтву живопису здійснювалося за тими ж параметрам, що й в експериментальній групі.

Таблиця. Порівняльний аналіз результатів контрольної групи.

Констатувальний експеримент	Контрольний експеримент
Високий рівень – 0 %	Високий рівень – 9 %
Середній рівень – 57 %	Середній рівень – 53 %
Низький рівень – 43 %	Низький рівень – 38 %

Результати таблиці показали, що діти залишилися на початковому рівні розвитку, що ще раз підтверджує ефективність складеної нами системи роботи.

Наступним етапом нашої роботи став порівняльний аналіз художньо-естетичного розвитку дітей експериментальної та контрольної групи на контрольному етапі дослідження.

Таблиця. Порівняльний аналіз результатів контрольної та експериментальної групи.

Експериментальна група	Контрольна група
Високий рівень – 71 %	Високий рівень – 9 %
Середній рівень – 29 %	Середній рівень – 53 %
Низький рівень – 0 %	Низький рівень – 38 %

Результати таблиць показують, що рівень художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку на матеріалі мистецтву живопису експериментальної групи вище, ніж у дітей контрольної групи. Таким чином, підтвердилися положення про те, що художньо-естетичний розвиток дітей старшого дошкільного віку на матеріалі мистецтву живопису залежить від правильного створення системи роботи, удосконалювання творчих навичок і

вмінь дітей, розвиток творчої уяви й мислення, що є важливим результатом нашої роботи. Проведення експериментальної частини нашого дослідження дозволило послідовно вирішити ряд завдань на різних етапах нашого дослідження. Позитивним результатом нашої роботи стало підвищення загального рівня художньо-естетичного розвитку дітей на матеріалі мистецтва живопису, а саме:

- діти оволоділи техніками роботи по-сухому, по-вологодому тлу;
- навчились виділяти художні засоби виразності;
- навчились здійснювати аналіз художнього змісту картини;
- твори живопису виконані дітьми набули індивідуальності і неповторності;

За результатами нашої роботи, для підтвердження наших висновків ми провели контрольний експеримент по переносу засобів виразності жанру живописного натюрморту в дитячі роботи по зображувальній діяльності (малювання), на якому дітям було запропоновано самостійно скласти натюрморти з побутових речей, назвати ці натюрморти і намалювати їх.

1. В зв'язку з тим, що з дітьми проводилась систематична робота з ознайомлення з жанрами живописом і натюрмортом, зокрема, діти без вагань створили натюрморти, тому що мали достатньо знань про жанр живописного натюрморту.

2. Діти добре розуміють, що таке кольорова гама, в своїх відповідях легко використовують термінологію: «гама кольорів», «тон»; виділяють теплі і холодні тони.

3. Діти з легкістю виділяють композиційний центр в своїх роботах це – фрукти у кошику (овочі) тим самим вмінють підкреслити красу, як фруктів (овочів) так і кошика. Це означає, що діти добре розуміють задум і подумки планують зміст своєї роботи.

4. На запитання про те, які відчуття викликає у вас ваша намальована робота, діти відповідали, вона викликає у них святковий настрій, радість, тепло, а для створення такого настрою вони використовували яскраві,

святкові кольори. Аналізуючи малюнки дошкільників старшої групи (експериментальної групи) ми побачили, що діти сміливо користуються кольором (90%). Всі діти в своїх малюнках передають перспективу зображення натюрморту. Роботи показали, що більшість дітей виділяють композиційний центр картини (90%). Аналіз малюнків дітей показав, що діти шести років в своїх роботах використовують знайомі їм засоби художньої виразності: білки (70%), рефлекс (31%), світло-тінь предметів натюрморту (53%).

Робота, яка була проведена з дітьми старшої групи по ознайомленню старших дошкільників з жанром живописного натюрморту і використанню засобів художньої виразності цього жанру живопису у власних роботах дітей, поглибила навички спілкування дітей з мистецтвом, а також розширила їх світогляд, познайомила з видатними художниками і їх творами, підвищила їх інтелектуальний і пізнавальний рівень в галузі мистецтва живопису.

Отримані дані дозволили нам практично перевірити відомі теоретичні положення про особливості сприймання дітьми дошкільного віку жанру живописного натюрморту та здійснити розподіл дітей за рівнями сформованості у них естетичного ставлення до жанру, який відображає красу предметів світу і викликає почуття прекрасного.

Висновки та рекомендації

Узагальнюючи результати нашого дослідження можна зробити наступні висновки.

Образотворче мистецтво за даними досліджень вчених-філософів, психологів і педагогів є надзвичайно важливим фактором формування культури особистості.

Дослідження вчених переконують, що мистецтво живопису як складова культури доступне сприйманню і розумінню дітьми дошкільного віку.

Цікавим і потенційно важливим для художньо-естетичного розвитку є мистецтво живописного натюрморту, тому що в його змісті втілені предмети, об'єкти, які близькі до життєвого досвіду дитини (квіти, рослини, овочі, фрукти, предмети побуту, які оточують дітей тощо).

Жанр живопису натюрморт сприяє розвитку у дітей дошкільного віку високих естетичних почуттів, збагачує їх внутрішній світ і допомагає дітям глибше сприймати і розуміти красу навколишнього світу.

Ознайомлення з жанром живописного натюрморту спонукає до розвитку у дітей дошкільного віку естетичних почуттів, естетичного ставлення до світу, художнього мислення.

Заняття з ознайомлення дошкільників з жанром живописного натюрморту сприяють розвитку у дітей емоційного мовлення і художньої пам'яті, тому що в процесі розгляду картини дошкільник вчиться не тільки помічати, а й передавати в слові побачене, ділиться пережитими почуттями, підбирає потрібні слова, які характеризують його емоційний стан і розкривають зміст картини. У дитини формуються навички художнього «прочитування» картини.

У дітей розвивається спостережливість, допитливість, увага, самостійність, а також розширюється мистецький світогляд, формується ціннісне ставлення до предметів культури.

Ознайомлення дітей дошкільного віку з жанром живопису натюрморт і засобами його художньої виразності дозволяє їм використовувати ці засоби в

своїх малюнках, по-своєму інтерпретувати їх. Вони знаходять нові композиційні рішення і відображають їх в своїх малюнках чи інших видах самостійної образотворчої діяльності (аплікація, колаж, декоративні роботи з ліплення).

При сприйманні живописних натюрмортів діти вчаться використовувати накопичений досвід від спостережень красивого в повсякденному житті, а також передавати свої враження від побаченого в мистецтві в своїх образотворчих роботах.

Ознайомлення з жанром живописного натюрмарту дозволяє навчати дитину аналізувати, порівнювати, співставляти, думати, виявляти наполегливість, працелюбство, старанність під час роботи над зображенням натюрмарту, переконуватись на власному досвіді, що робота художника цікава, але складна, наполеглива праця по створенню прекрасного.

Під час такої роботи дошкільник вчиться критично оцінювати свої малюнки, а це дуже складна внутрішня робота для малюка, яка відіграє важливу роль у розвитку особистості дитини, її рефлексії, здатності до оцінки і самооцінки.

Отже, методика формування художньо-естетичних здібностей у дітей дошкільного віку полягає у їх поетапному розвитку: спочатку формування досвіду естетичного сприймання мистецтва живописних натюрмортів, розуміння єдності їх змісту і засобів виразності, а потім розвиток власних виконавчих умінь по самостійному створенню малюнків-натюрмортів.

Дослідження дало можливість встановити такі особливості перенесення знань дітей про натюрморт у їх власні малюнки: найбільший інтерес діти проявляють до квіткових і овочево-фруктових за змістом натюрмортів, їх цікавлять також натюрморти з предметів побуту, але складна техніка їх зображення не дає можливості обрати їх для малювання. Найбільш доступним засобом виразності натюрмарту для дітей виступає колір, який вони легко переносять у власні малюнки значні затруднення викликає

композиція, особливо розуміння таких закономірностей, як симетрія, виділення головного другорядним, ритм у формах і тонах.

При ознайомленні з жанром живописного натюрморту у дитини дошкільного віку розвивається естетичний смак, з'являється бажання творити прекрасне і берегти його.

На основі зроблених висновків ми можемо сформулювати рекомендації, які допоможуть педагогам-практикам в роботі з дітьми по даній темі:

1. З метою більш глибокого ознайомлення дітей дошкільного віку з жанром живопису натюрморт і засобами його художньої виразності, необхідно розширити тематику творів цього виду мистецтва, включати різні види натюрмортів в роботі з дітьми, крім тих, які містять забиту птицю, дичину, рибу.

2. Жанр живописного натюрморту доцільно використовувати в освітньо-виховному процесі дошкільного навчального закладу в двох аспектах: на спеціальних заняттях по ознайомленню з живописом як метод навчання і на інших заняттях з образотворчої діяльності дітей (малювання, аплікація, ліплення) та в самостійній образотворчій діяльності дітей, як прийом навчання, який допоможе покращити композицію та колористичне вираження зображення дітьми обраних тем.

3. Проводити постійні спостереження з дошкільниками на прогулянці і в інший придатний для цієї роботи час, з метою збагачення власного естетичного досвіду дітей, і звертатися до цього досвіду під час занять з різних видів образотворчої діяльності дошкільників і, особливо, в роботі по ознайомленню з жанром живописного натюрморту.

4. Обладнати в куточку самостійної художньої діяльності дітей центр натюрмортів, в якому розмістити дидактичний матеріал для складання дітьми різних натюрмортів (квіткових, рослинних, овочевих, фруктових, народних тощо).

5. В повсякденному житті необхідно гратись з дітьми в художників, які складають різноманітні постановки натюрмортів з тим, щоб вони практично

пізнавали закономірності постановок в натюрморті, вправлялись в гармонійному поєднанні колориту, підборі тла.

6. Організувати і постійно поновлювати в групі виставки репродукцій творів живопису, формувати власну колекцію різних за змістом (зокрема з жанру живопису натюрмортів), організовувати разом з батьками відвідування музеїв, виставок, галерей.

7. На основі поглибленого вивчення даної проблеми ми хотіли б сформулювати мистецькі правила складання натюрмортів, які будуть корисними і для педагогів, і для дітей:

- натюрморт завжди має назву;
- натюрморт завжди про щось розповідає, має певний зміст, композицію;
- предметів в натюрмортів небагато;
- предмети, що складають натюрморт взаємопов'язані за змістом;
- предмети в натюрморті підкреслюють кращі риси один одного;
- предмети в натюрморті не затуляють один одного;
- в натюрморті використовуються засоби виразності:
 - колір (передає веселий або сумний настрій натюрморту);
 - світло-тінь (світлі і темні плями);
 - рефлекс (відбиття світла від інших предметів);
 - блік (передає об'ємність предмету).
- перед початком створення натюрморту з натури необхідно ретельно обстежити предмети (діти мають взяти предмети до рук, провести долонькою по формі кожного предмета, визначити, в чому вони схожі та чим відрізняються). Дослідження натури треба проводити за однією і тією самою схемою. Наприклад:
 - обстеження кожного об'єкта окремо (визначення форми, розміру, кольору, фактури);
 - порівняння об'єктів один з одним (за формою, розміром, кольором, фактурою; на цьому етапі можливе ще й тональне порівняння, тобто визначення того, який об'єкт — світліший, а який — темніший);

- визначення положення об'єктів по відношенню один до одного (поняття: попереду, позаду, біля, на відстані, ліворуч, праворуч, поруч та ін.)
- натюрморт спочатку виконується простим олівцем, потім — кольором.
- в роботі з батьками педагогам особливо акцентувати увагу на формуванні у дітей досвіду сприймання оригіналів творів живопису в музеях та на художніх виставках.

Список використаної літератури.

1. Аванесова В.Н., Венгер Л.А., Запорожець А.В., Поддьяков Н.Н., Сакулина Н.П., Усова А.П.. Теория и практика сенсорного воспитания в детском саду. М.1965.
2. Адашкина А.А. Особенности проявления эстетического отношения при восприятии действительности. // Вопросы психологии. – 1999. - №6.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». К.: Світич, 2008.
4. Базовий компонент дошкільної освіти. // Дошкільне виховання. – 1999. – №1. – С.6-19.
5. Бебіх Г.Д. Розвиток творчої особистості дитини через образотворче мистецтво // Дошкільний навчальний заклад – 2007. - №4.
6. Белкина Е.В. Учимся видеть прекрасное. Методические рекомендации по ознакомлению детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста с произведениями изобразительного искусства (живопись). С.: Мрия, 1991.
7. Брауншви́г Марсель Искусство и дитя. Очерк эстетического воспитания: Пер. с франц. Е.М.Чернолу́сской.- СПб.: Знание, 1980.
8. Вильчинский В.М. Изобразительное искусство. К., 1990.
9. Вчимося бачити прекрасне. Методичні рекомендації по ознайомленню дітей молодшого шкільного та старшого дошкільного віку з творами образотворчого мистецтва. Київ 1996.
10. Выготский Л.С. Психология искусства. Анализ эстетической реакции. М.: Лабиринт, 1997.
11. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. - К.: Либідь, 1997.
12. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). – К.: Райдуга, 1994.
13. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років. – К.: Богдана, 2003.

14. Долинна О.П. Уява, фантазія, образність. // Дошкільне виховання. – 1991. - №11.
15. Дяченко Н.Т. Малювання в дитячому садку. К., 1971.
16. Дьяченко О.М., Лаврентьева Т.В. Психологическое развитие дошкольников. - М., 1984.
17. Закон України „Про дошкільну освіту”. – К., 2001.
18. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. Т.1. – М., 1986.
19. Зубарева Н.Б. Дети и изобразительное искусство. Натюрморт и пейзаж в эстетическом воспитании детей 5-7 лет. Москва.: Просвещение, 1969.
20. Зубарева Н.Б. Эстетическое воспитание средствами изобразительного искусства. // Дошкольное воспитание. – 1996. - №9.
21. История философии: Энциклопедия. — Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом. 2002.
22. Казакова Т.Г. Изобразительная деятельность и художественное развитие дошкольников. М.: Педагогика, 1983.
23. Казакова Т.Г. Изобразительная деятельность младших дошкольников. М.: Просвещение, 1980.
24. Казакова Т.Г. Развивайте у дошкольников творчество. М., 1985.
25. Квятковский Е.Г. Через эмоции к высокой духовности. // Дошкольное воспитание. 1992. - №1.
26. Кириченко Н.Т. Сюжетне малювання в дитячому садку. К., 1986.
27. Кириши І.К. Натюрморты Венгерской Национальной галереи. – В.: Корвина, 1977.
28. Ковальчук К.І. Інновації ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з живописом. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Б: БДПУ, 2005. - №1.
29. Ковальчук К.І. Музейна педагогіка. Формування у дітей ціннісного ставлення до живопису. // Дошкільне виховання. – 2006. - № 12.
30. Комарова Т.С. Занятия по изобразительной деятельности в детском саду. М., 1991.

31. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти. К.: Дошкільне виховання, 2003.
32. Компанцева Л.М. Поэтический образ природы в рисунках детей. М.: Просвещение, 1985
33. Концепція дошкільного виховання в Україні (проект) // Інформац. зб. М-ва освіти України – К.: Освіта, 1993.
34. Косминская В.Б, Васильева Е.И., Казакова Р.Г. Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду. М., 1985.
35. Котляр В.Ф. Изобразительная деятельность дошкольников. К., 1986.
36. Котырло В.К. Кулачковская С.Е. Индивидуальный подход к детям в воспитательно-образовательном процессе детского сада. К., 1989.
37. Курочкина Н.А. Знакомство с натюрмортом; СПб.: Акцидент, 1996.
38. Лиштван З.В, Конструирование. М., 1981.
39. Люблинская А.А. Детская психология. Учебное пособие для студентов педагогических институтов. - М.: Просвещение, 1971.
40. Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку. – К: Освіта, 1999.
41. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию. Ред.. Н.П.Сакулиной, Т.С.Комаровой. М., 1979.
42. Методика обучения рисованию и лепке в детском саду. Ред.. Н.П.Сакулиной. М.,1953.
43. Методика обучения рисованию, лепке и аппликации в детском саду. Ред. Н.П.Сакулиной. М., 1971.
44. Мукаржовский Я.К. Исследования по эстетике и теории искусства. М.: Искусство, 1994.
45. Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребенка, как форма усвоения социального опыта. М.: Просвещение, 1981.
46. Національна державна комплексна програма естетичного виховання: Проект. / АПН України Інститут українознавства Київського ун-ту ім.. Т.Шевченка. / уклад. І.А. Зязюн, О.М. Семашко. – К., 1994.

47. Неменський Б.М. Мудрость красоты. М.: Просвещение, 1987.
48. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. — Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998.
49. Обучение детей рисованию. Ред. С.В. Парафеевой. М., 1972.
50. Олещук Н.Т. Формування у дошкільників естетичного ставлення до природи засобами пейзажного живопису // Дошкільний навчальний заклад – 2001. - №1, - 2007. - №2.
51. Олійник О.Г. Виховання естетичних почуттів у дітей дошкільного віку // Дошкільний навчальний заклад – 2008. - №6.
52. Олійник Т.В. Мистецтво живописного натюрморту як засіб художнього та естетичного виховання дітей дошкільного віку. Збірник наукових праць Європейського університету. К., 2010. - №1.
53. Педагогический энциклопедический словарь. Серия: Золотой фонд Издательство: Большая Российская энциклопедия, 2003.
54. Підкурманна Г.О. Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з мистецтвом живопису. К: 1991.
55. Половіна О.А. Психологічні особливості формування у старших дошкільників естетичного ставлення до природи. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Б: БДПУ, 2005. - №1.
56. Половіна О.А. Сприймати природу розумом і серцем. // Дошкільне виховання. – 2006. - № 11.
57. Проскура О.В., Рудченко І.М. Система естетичного виховання в дитячому садку. К.: Рад.школа, 1977.
58. Процив В.И., Кириченко Н.А., Щербакова К.В. Изобразительное искусство. К., 1986.
59. Психолого-педагогічний словник/ Автор сост. В.А. Мижериков - Ростов на Дні, 1998.
60. Ребенок в мире культуры / Общ. ред. Р.М. Чумичовой. - Ставрополь, 1998.

61. Рибалка В.Р. Психологія розвитку творчої особистості.: Навчальний посібник. – К., ІЗМН, 1996.
62. Російська педагогічна енциклопедія - т.2 / під ред. В.В. Давидова - М., 1993.
63. Російська педагогічна енциклопедія/ Під ред. А.П. Горкіна - М., 1999.
64. Сакуліна Н.П. Комарова Т.С. Изобразительная деятельность в детском саду. М., 1982.
65. Система естетичного виховання в дитячому садку. Ред.. Н.О.Ветлугіної. Київ 1977.
66. Скиданова Л.Я., Сірченко Л.І. Декоративне малювання та аплікація в дитячому садку. К., 1981.
67. Сухомлинский В. А. Избр. Пед. соч. – М., 1979. - Т. I. - С.104.
68. Тагільцева Н.Г. Механизм идентификации и обособления искусства в развитии самосознания ребенка. // Искусство и образование. – 2003. - №4(26).
69. Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичні переживання: К.: Юніверс, 2001.
70. Усова А.П, Соловьева О.И, Пенъевская Л.А, Радина Е.И. Занятия в детском саду. М., 1949.
71. Халезова Н.Б., Курочкина Н.А. Лепка в детском саду. М., 1986.
72. Художественное творчество в д/саду. Ред. Н.А.Ветлугиной. М., 1974.
73. Чумичова Р.М. Дошкільникам о живописи. - М.: Просвещение, 1992 .
74. Шкаріна Л.Ф. Ознайомлення дітей з творами живопису. // Дошкільне виховання. – 1993. - №1.
75. Шульга Л.М. Коли оживають речі. // Дошкільне виховання. – 1993. - №6-7; №9; №12;
76. Шульга Л.М. Коли оживають речі. // Дошкільне виховання. – 1994. №1.
77. Шульга Л.М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. К.: 1995.
78. Сухорукова Г.В. Інноваційно-освітня діяльність педагога в галузі організації образотворчої діяльності дітей. // Педагогіка – 2005. - №1.

Додатки

Додаток 1. Констатувальний експеримент.

Інтегроване заняття.

Тема: Виноградні грона запашні.

Сприйняття та передавання реальних об'єктів. Малювання натюрморту з
натури.

Програмовий зміст: учити дітей зорозово сприймати й визначати жанр образотворчого мистецтва — натюрморт; учити самостійно складати натюрморт із запропонованих предметів; вправляти в умінні правильно розташовувати предмети натюрморту; учити передавати в малюнку характерні риси фруктів; навчати нового технічного прийому — двоколірного бічного мазка; активізувати пізнавальну діяльність у процесі спілкування з прекрасним; формувати елементарні уявлення про цілісність навколишнього світу.

Обладнання й матеріали: робочий зошит, репродукції картин із зображенням натюрмортів, стіл для постановки натюрморту, скатертину, муляжі фруктів, ваза, предмети кухонного начиння, квіти (на власний розсуд), ємність для води, фарби, пензлик № 6, серветка.

Методи й прийоми роботи: художнє слово; гра, обігравання малюнка.

Підготовка до заняття: ліплення та аплікація натюрморту, розучування вірша «Натюрморт», складання натюрморту з предметів навколишнього оточення.

Коментар. *Малювання з натури*. Малювання речей, що реально існують, за необхідності передати їх розташування один щодо одного та положення у просторі, — є одним із головних прийомів відображення дійсності в образотворчому мистецтві. Для дітей шостого року життя це дуже непросте завдання. Тому до початку малювання з натури вихователю необхідно запропонувати дітям ретельно обстежити предмети, запропоновані для малювання. Притаманне дітям цього віку сенсорне сприйняття навколишнього світу потребує; можливості всебічного дослідження форми. Діти мають взяти предмети до рук, провести долонькою по формі кожного

предмета, визначити, в чому вони схожі та чим відрізняються. Дослідження природи треба проводити за однією і тією самою схемою. Наприклад:

- обстеження кожного об'єкта окремо (визначення форми, розміру, кольору, фактури);
- порівняння об'єктів один з одним (за формою, розміром, кольором, фактурою; на цьому етапі можливе ще й тональне порівняння, тобто визначення того, який об'єкт — світліший, а який — темніший);
- визначення положення об'єктів по відношенню один до одного (поняття: попереду, позаду, біля, на відстані, ліворуч, праворуч, поруч та ін.)

Хід заняття

- I. Організаційний момент.
- II. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності.

Вихователь демонструє дітям тарілку у який лежать фрукти.

- Подивіться як багато солодких та духмяних фруктів, вони такі різні.

З фруктів можна скласти композицію та намалювати її, щоб краса і духмяність збереглися з нами надовго. А ось подивіться, що це? Вихователь демонструє дітям вазу з гронами винограду,

ВИНОГРАД

Щоранку Милочка вставала,

Поснідає — і в сад.

Вона там брату помагала

Садити виноград...

А прийде ніч, і Милі сниться:

Немов той виноград

Прийшов, вклонився помічниці

І знов пішов у сад.

Г. Бойко

Як називається така картина? (*Натюрморт.*)

Які за змістом натюрморти вам подобаються?

- III. Вивчення нового матеріалу.

Діти під керівництвом вихователя досліджують предмети, що складають натюрморт. Спочатку кожний окремо, потім у співвідношенні один до одного за формою, розміром тощо. Залежно від ступеня загальної підготовки дітей у

групі вихователь пропонує дітям намалювати той натюрморт, який вони бачать перед собою, або скласти натюрморт із запропонованих фруктів, розташовуючи їх за власним бажанням. Якщо дозволяє час, доцільно запропонувати дітям виконати обидва завдання. Малювання з натури розвиває зорове сприйняття, увагу, вміння дотримуватися заданих співвідношень за формою, розміром тощо.

Вільне складання натюрморту з реальних фруктів сприяє також розвитку відчуття композиції, уяви. Малюнок спочатку виконується простим олівцем, потім — кольором.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

Гра. Мета гри — вчити дітей викликати в себе та висловлювати запропонований настрій із допомогою рухів тіла.

Вихователь пропонує дітям уявити себе: весняним струмочком, першою весняною квіткою, весняним дощиком. Музичні фрагменти задають обумовлені обставини: теплий тихий сонячний день; рясний холодний дощ; буревій; сніг. Діти мають передати рухами, що відчуває обраний ними об'єкт у запропонованих обставинах.

V. Підсумок заняття.

Вихователь. Які гарні в нас вийшли натюрморти! Але подивіться — настрої у всіх малюнків різний. У Сашка (Оленки) натюрморт сумний. Чому?
(Він намальований темними, неясковими фарбами)

А цей натюрморт, навпаки, дуже яскравий. Який в нього настрій?
(Веселий, радісний) Це тому, що фарби такі чисті й яскраві! Ми з вами відчули на собі, що настрої буває не тільки в людей, але й у музиці, у малюнках, якщо яскраві фарби змінити на темні. Зверніть увагу, що колір предметів у натюрморті має світлі і темні плями, як художники це називають? Правильно – світло-тінь, а хто з вас пам'ятав про це зображуючи натюрморт? Діти, а хто пам'ятає, що таке рефлекс (відбиття світла від іншого предмету). Це добре, що разом зі світлом, який предмет віддзеркалює від своєї поверхні на інший предмет, він віддзеркалює на цей предмет і свій колір. Ось

подивіться, Нікіта зобразив яскраві, веселі, жовтогарячі і червоні кольори яблук, які віддзеркалюються на гладкій, ніби відполірованій і разом з тим ніжній і прозорій поверхні виноградних ягід, перетворюючи їх на видовжені янтарні намистинки.

Подивіться, у Віки і Насті виноград здається справжнім, об'ємним, як це вдалося дівчатам. Так, саме за допомогою біліку ми можемо передавати такий важливий елемент композиційного рішення в малюванні, як об'ємність предметів. Використання дітьми біліків в малюнках, надає роботам більшої довершеності.

А ще ми з вами тепер уже знаємо, що, для того щоб краще втілити свій задум, треба пам'ятати про художні засоби виразності. Давайте їх разом з вами назвемо.

Із дитячих малюнків та різних за змістом натюрмортів відомих художників (репродукції картин К. Білокур «Натюрморт з глечиком», І. Машков «Овочі і фрукти», І.Т. Хруцький «Квіти і плоди», С.Ф.Стожаров «Чай з калачами», С.Ф.Стожаров «Натюрморт. Льон.») створюється виставка «Я дивлюсь на натюрморт».

ВИНОГРАД

Виноград у літню пору
Від землі подерся вгору.
Спершу вибрався на лавку,
Потім вище — на підставку,
А з підставки — на калину,
А з калини — на драбину.
По драбині вгору, вгору —
На самісіньку комору.
А з комори та на хату
Кинув гілку вузлувату
І, спустившись трохи вниз,
Над моїм віконцем звис.
Над моїм віконцем звис,
Гроно в листячку затис і шепоче:
«Шу-шу-шу, Пригощайся. Прошу».
В. Скомаровський

Додаток 2. Констатувальний експеримент.

Комплексне заняття

Тема: Натюрморт з весняних квітів.

Практичне складання дітьми власного весняного натюрморту і відображення його в своєму малюнку.

Програмовий зміст: Закріпити у дітей знання про жанр живописного натюрморту: про правила його складання, про композицію і зміст натюрморту, про засоби художньої виразності. Удосконалювати вміння дітей за всіма правилами практично складати власні натюрморти, продумувати їх зміст і відображати з натури власні натюрморти в своїх малюнках, використовуючи всі знайомі засоби художньої виразності.

Розвивати естетичний смак, почуття міри, творчого натхнення, мислення, пам'ять, мову, фантазію, уяву.

Виховувати бажання творчо працювати, співпрацювати з іншими дітьми на основі взаємоповаги, бажання творити прекрасне, розуміти і оберігати його.

Підготовка вихователя: визначення програмового змісту, розробка ходу заняття, добірка матеріалів: аркуші паперу А-3, фарби, пензлі, підкладки, баночки з водою, репродукції картин: С.Ф. Шишка «Фіалки», «Весняні квіти», «Проліски»; предмети, весняні квіти, вербові котики для самостійного складання дітьми власних весняних натюрмортів: керамічні вази з пролісками, нарцисами, вербовими котиками, серветки тощо.

Підготовка дітей: ознайомлення з різними видами жанру живописного натюрморту і засобами художньої виразності цього жанру. Складання різних видів натюрмортів і відображення їх в своїх малюнках. Розглядання і творче описування весняних натюрмортів С.Ф. Шишка, а також розглядання весняних квітів на занятті з ознайомлення дошкільників з природою.

Хід заняття:

- Діти, підійдіть будь ласка до цього стенду з картинами, подивіться уважно на них і скажіть, який жанр живопису перед вами?

- Яке прізвище художника, який намалював ці чудові натюрморти і як вони називаються?

- Подивіться уважно, діти на натюрморт С.Ф. Шишка «Пролісок», послухайте його, про що він вам розповідає.

- Так, ця картина дихає весною, свіжістю, надією. Вона вся насичена ніжно блакитними тонами. Це ніжне блакитне сяйво дарують нам такі маленькі, ніжні але такі сміливі квіточки, які називають проліски. Вони, як маленькі, тендітні дзвіночки весни сповіщають людям, природі, що прийшла весна і принесла тепло та відновлення. (Тихо звучить музика П.І. Чайковського «Пролісок»). Дивлячись на цю картину я згадую вірш.

«Я перша квіточка весни.
Я- пролісковий цвіт.
Я пережив зимові сни
І знов родивсь на світ.

У мене очі голубі,
Такі, як неба синь.
Росту між кленів, між дубів,
Люблю і сонце й тінь.

Зелені рученькі мої
Листочками зовуть.
Я полюбив ліси гаї,
Живу я здавна тут.

І вірю люблять всі мене,
Як весну молоду,
Бо знають, що зима мине,
Коли я розцвіту»

(Л.Українка)

(Музика ще трохи звучить і затихає).

- А ось, натюрморт С.Ф. Шишка «Фіалки» розповідає про іншу таку чудову весняну квіточку. Послухайте музику, що вона пробуджує у вашій уяві? (Звучить музика з весняного циклу П.І.Чайковського). (Розповіді дітей, читання віршів).

- На картині С.Ф. Шишка «Весняні квіти» ми бачимо перші весняні квіти, які об'єднанні в єдину композицію, який настрій викликає цей натюрморт у вас, діти? Чому?

- Бачите, діти, які чудові натюрморти породжує єднання краси природи з талантом людини – художника. Ви б хотіли самі створити красу, поєднати свої знання і вміння з красою природи і навколишніх речей?

- Тоді, підійдіть до цих столів, де знаходяться перші весняні квіти, вербові котики, керамічний посуд, вази, серветки тощо. Подумайте і складіть з цих предметів весняний натюрморт.

Після того, як діти склали натюрморт з весняних квітів, вони називають свій натюрморт, описують його. (Вихователь звертає увагу дітей на те, що сонечку теж сподобався їх натюрморт з весняних квітів. Воно радісно заглянуло в віконце і подарувало кожному предмету натюрморту свій весняний подарунок. Діти знаходять і називають, що ж подарувало сонечко кожному предмету натюрморту).

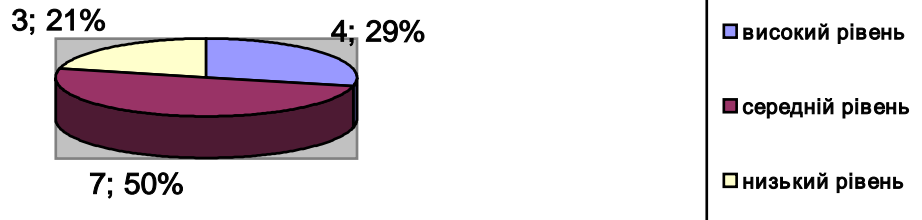
Дітям пропонується сісти за столи, уважно подивитися зі свого місця на складений натюрморт, послухати його і намалювати. (Під час творчої роботи дітей звучить тихо музика Вівальді). По закінченню своєї роботи діти складають творчі розповіді про свої натюрморти.

Підсумок заняття.

Додаток 3. Констатувальний експеримент.

Діаграма 1

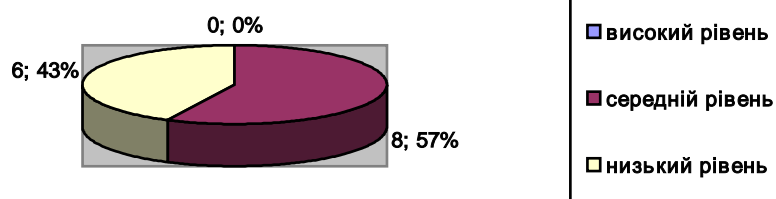
Рівень знань дітей експериментальної групи на етапі констатувального експерименту

Таблиця №1. Рівні художньо-естетичного розвитку дітей на матеріалі мистецтву живопису (констатувальний експеримент, експериментальна група).

	Діти	Наявність інтересу до творів живопису			Здатність словесної оцінки Засобів виразності			Техніка зображення	Розуміння художнього змісту творів живопису	Загальний Бал
		портрет	пейзаж	натюрморт	Малюнок	Колір	Композиція			
1.	Діма К.	4	3	2	2	3	4	3	4	24
2.	Настя С.	2	3	2	2	3	2	3	2	19
3.	Данило Л.	4	4	4	5	3	4	3	4	31
4.	Влада К.	2	3	2	2	3	2	3	2	19
5.	Женя Х.	3	4	3	3	3	4	3	4	27
6.	Данило Є.	4	4	4	5	3	4	4	4	32
7.	Максим Г.	4	4	4	3	3	4	3	4	29
8.	Міша Х.	3	4	3	3	3	4	3	4	27
9.	Ілля Г.	4	3	3	3	3	4	3	3	26
10.	Еліна Б.	3	3	2	2	3	3	3	3	22
11.	Женя М.	4	4	4	5	5	4	4	4	34
12.	Влада Ч.	4	3	4	3	3	3	4	3	27
13.	Діма К.	1	2	2	2	2	2	2	2	15
14.	Настя С.	4	3	4	2	3	4	3	3	26

**Рівень знань дітей контрольної групи
на етапі констатувального експерименту**

Таблиця №2. Рівні художньо-естетичного розвитку дітей на матеріалі мистецтву живопису (констатувальний експеримент, контрольна група).

	Діти	Наявність інтересу до творів живопису			Здатність словесної оцінки засобів виразності			Техніка зображення	Розуміння художнього змісту творів живопису	Загальний Бал
		портрет	пейзаж	натюрморт	Малюнок	Колір	Композиція			
1.	Ігор К.	3	3	2	2	3	2	2	2	19
2.	Ніна Д.	2	3	2	2	2	2	3	2	18
3.	Маша А.	1	2	4	2	3	2	1	2	17
4.	Міша Р.	2	3	2	2	3	2	3	2	19
5.	Павло Д.	3	4	3	3	3	4	3	4	27
6.	Аліна Р.	2	4	2	4	3	3	2	4	24
7.	Оля Р.	4	4	4	3	2	3	3	3	26
8.	Олена Б.	3	4	3	3	3	4	3	4	27
9.	Люба Х.	4	3	3	3	3	4	3	3	26
10.	Маша С.	3	3	2	2	3	3	3	3	22
11.	Юля Г.	1	2	4	2	2	2	1	2	16
12.	Дмитро К.	4	3	4	3	3	3	4	3	27
13.	Максим Д.	1	2	2	2	2	2	2	2	15
14.	Богдан В.	4	3	4	2	3	4	3	3	26

Низький рівень = 2,1 бал = 12-19 балам

Середній рівень = 3 бали = 20-27 балам

Високий рівень = 4,5 бали = 28-36 балам

Додаток 4. Формувальний експеримент.

Таблиця №3

Планування роботи по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку з натюрмортом на навчальний рік

Осінній період			
№	мета	зміст і методичні поради	Тематика
1	2	3	4
1.	Ознайомлення дітей з правилом натюрморту: предмети натюрморту не затуляють один одного. Вони підкреслюють виразність один одного кольором, формою.	Звернути увагу дітей, що предмети в натюрморті сперечаються один з одним, вихваляючись своїми кращими рисами і якостями. Розказати дітям казку про запропонований натюрморт. Практичне складання дітьми натюрмортів з фруктів .	Розглядання з дітьми картини І.Машкова «Сині сливи».
2.	Показ дітям залежності виразності предметів натюрморту і настрою натюрморту від тла картини.	Звернути увагу дітей на те, що світлі предмети краще і виразніше виглядають на темному фоні і навпаки. Для цього проводяться практичні вправи. Діти малюють осінні квіти.	Розглядання з дітьми картини Жака Лінара «Китайська ваза з квітами», картина А.А. Дайнеко «Гладіолуси з горобиною».
3.	Ознайомлення дітей з поняттям напівтінь, падаюча тінь предмету, власна тінь предмету.	Звернути увагу дітей, що кожен предмет натюрморту має власну тінь, ця власна тінь предмета може падати на інший предмет натюрморту, тоді це падаюча тінь предмета, а також кожен предмет натюрмоту має свої напівтіні. З дітьми проводиться бесіда за картинами.	Розглядання з дітьми картини Вандер Хамена «Натюрморт», І.Ф. Хруцького « Квіти і плоди».

4.	Ознайомлення дітей з поняттям рефлексу в живопису.	Пояснити дітям, що предмети натюрморту дарують один одному не тільки власну тінь, а й власні кольори. Провести з дітьми експеримент з білою чашкою і цибулиною, помідором і огірком тощо. Діти малюють натюрморт на вибір: з овочів, фруктів чи квітів або об'єднавши їх в єдину композицію «Плоди осені».	Розгляд з дітьми картини П.Скрябіна «Жоржини і чорнобривці», І.Ф.Хруцького «Квіти та фрукти», О.О.Шовкуненка «Осінні квіти».
ЗИМОВИЙ ПЕРІОД			
1	2	3	4
1.	Ознайомлення дітей з білком .	Пояснити дітям , що сонечко весело віддзеркалюється на предметах натюрморту, ніби цілує їх у щічки , від чого всі предмети натюрморту ніби посміхаються. Діти складають казочку про натюрморт і веселі сонячні промінчики . Дошкільнята за уявою малюють натюрморти з овочів і фруктів .	Розгляд з дітьми картини О.Х. Новаківського «Натюрморт», картини І.Грабаря «Яблука» .
2.	Складання з дітьми натюрмортів на підвіконні .	Пояснити дітям , що натюрморти можна складати не тільки з квітів , фруктів і овочів , а й з інших предметів . Але при цьому необхідно також виконувати головні правила натюрморту . Практичне складання дітьми натюрмортів на підвіконні і розповідь про свій натюрморт .	Розглядання з дітьми картини І.Грабаря «Натюрморт з варенням і яблуками».

3.	Ознайомити дітей з жанром живописного натюрморту , який дає знання дітям про побут людини , про побутові речі .	Закріпити знання дітей , що натюрморт може складатися не тільки з квітів , овочів ,фруктів , а й з побутових речей . Пояснити дітям ,що ці натюрморти розповідають про побут людини .	Розгляд з дітьми картини В.Ф. Стожарова «Хліб , сіль і брати –на» , «Натюрморт . Льон ».К.В.Білокур «Снідання».
4.	Ознайомлення дітей з жанром живописного натюрморту , який дає знання про професію людини .	Пояснити дітям , що натюрморт може розповідати не тільки про красу , досконалість , багатство природи , а й про професію людини . Діти практично складають натюрморти , які розповідають про професію вчителя , лікаря , художника тощо .	Розгляд з дітьми картини С.Ф.Шишка «Вікно ».

Весняний період

1	2	3	4
1.	Закріпити знання дітей про різні види натюрмортів .	Діти практично складають натюрморти з побутових речей, овочів, фруктів, які розповідають про пору року, про професію людини, про її побут тощо. І відтворюють ці натюрморти в своїх малюнках, використовуючи знайомі їм засоби художньої виразності .	На стенді виставлені картини: С.Ф. Шишка . К.В. Білокур, В.Ф. Стожарова, А. Філатова .
2.	Ознайомлення дітей з весняними натюрмортами художника С.Ф. Шишка.	Розповідь про українського художника, який все життя прожив в Києві, про його чудові натюрморти з весняних квітів, які нагадують нам поезію. Діти читають вірші про перші весняні	Розгляд з дітьми картин С.Ф.Шишка «Фіалки», «Тюльпани», «Нарциси», «Весняні квіти».

		квіти весни, слухають музику.	
3.	Складання дітьми натюрмортів на підвіконні.	Діти практично складають весняні натюрморти на підвіконні, включаючи в них різні предмети, які об'єднані за змістом. Діти розповідають про складені натюрморти і малюють їх .	Тематика обирається на власний розсуд.
4.	Бузок у творах М.О.Врубеля і О.О.Шовкуненка.	Діти порівнюють зображення бузку на картинах двох художників . Визначають, що схоже і в чому відмінність Називають знайомі засоби худ. виразності. Діти складають казку про бузок і малюють його.	Розгляд з дітьми картин М.О. Врубеля «Бузок», О.О. Шовкуненка «Бузок».

Додаток 5. Формувальний експеримент.

Заняття.

Тема: “Овочі та фрукти на столі”.

Програмовий зміст: поглибити знання дітей про натюрморт, вчити правильно зображувати предмети на аркуші, створювати правильну композицію, передавати кольорову гаму, змішувати кольори один з одним. Виховувати охайність.

Підготовка вихователя: овочі та фрукти, фарба акварель, пензлі, аркуш паперу.

Хід заняття:

-Зараз я вам розповім “Казку про натюрморт” а ви слухайте уважно та запам’ятовуйте. Одного разу сиділи два художники, а біля них на тарілці стояли овочі та фрукти. Вони їх не помічали і не звертали уваги. Першим засмутилося яблучко воно почало крутити хвостиком, але його ніхто не помітив. Грушка важко підвела свій хвостик і подивилася на стіл, але люди сиділи і розмовляли між собою. Яблучко підсунулося до краю вази і почало трішечки підстрибувати. Але їх все-рівно ніхто не помічав. Кожен намагався зробити щось, щоб їх помітили. Вони почали метушитися та кричати, і розповідати кожен про себе який він гарний та соковитий. І раптом щось на столі звернуло увагу художника, натюрморт вийшов чудовий. І через деякий час один з художників зобразив його на аркуші паперу.

Після казки ми познайомили дітей з фруктами та овочами ближче.

-Візьміть їх в руки, роздивіться, та придумайте комплімент кожному з них. Потім виклали їх на стіл.

Після розгляду ми запропонували дітям намалювати натюрморт.

-Зверніть увагу на яблучко, на його забарвлення (червоний бочок), на його склад (черешок, очко).

Вчимо співвідносити розміри яблука з розміром аркуша, та розміри грушки відносно до яблука.

Після того як діти намалювали, аналіз дитячих робіт.

Додаток 6. Формувальний експеримент.

Заняття.

Тема: “Соковита груша та зухвала слива”.

Програмовий зміст: Продовжувати вчити дітей правильно розташовувати фрукти на аркуші паперу, самостійно придумувати композицію. Закріпити вміння передавати особливості кольору фруктів. Розвивати фантазію.

Підготовка вихователя: муляжі фруктів, аркуш паперу, фарби акварель, пензлі.

Хід заняття:

- Подивіться, що це у мене лежить на тарілці?
- Як їх можна назвати одним словом?
- Якого вони кольору?
- А давайте подумаємо разом, якщо груша жовта, м'яка, то яка вона може бути на смак?
- А слива фіолетова та тверда, то якою вона може бути на смак?
- А давайте разом з вами придумаємо про них казку в якій-би герої розповідали про себе, свої звички, друзів.

Після казки пропонуємо самим дітям кожному придумати свою розповідь. Заслуховуємо (4-6 розповідей).

А зараз спробуйте відобразити своїх героїв такими, якими ви їх собі уявили, і спробуйте відобразити їх смак, аромат, настрій.

Після того як діти закінчили свою роботу, проводимо аналіз робіт.

Додаток 7. Формувальний експеримент.

Заняття.

Тема: “Гарбуз та кавун”.

Програмовий зміст: Розширити уявлення дітей про гарбуз, відомості про нього; розвивати творчість в малюванні натюрморту, розвивати уяву при сприйманні природи, здивувати дітей цікавими розповідями про гарбуз. Виховувати охайність.

Підготовка вихователя: гарбуз та кавун, пензлі, фарба акварель, аркуш паперу.

Хід заняття:

- Назвіть будь-ласка назвіть свої улюблені ягоди.
- А сьогодні до нас завітали дві гості-ягідки. (Показуємо дітям гарбуз та кавун). Ставимо їх на підставку.
- Діти з ботанічної точки зору їх називають ягідками, тому що в них дуже багато насінин.
- Подивіться на них уважно.
- Що у них схоже між собою? (пишні боки, круглої форми, маленькі хвостики).
- А що у них відмінне? (різні за кольором, кавун смугастий, а гарбуз ні).
- А ви знаєте, що в Азії з гарбуза роблять шляпки, обплітають їх сітками та перевозять у них воду, олію. З нього роблять також іграшки для дітей. А в Африці з нього виготовляють музичний інструмент – арфу.
- А що готують з гарбуза?
- Який він на смак?
- А який на смак кавун?, Як його можна з’їсти?

А зараз послухайте музику В.А. Гавриліна, і спробуйте під неї намалювати натюрморт. Розгляд робіт, аналіз.

Додаток 8. Формувальний експеримент.

Заняття.

Тема: Зустріч помідора з цибулею.

Програмовий зміст: Закріпити знання дітей про натюрморт і натуру; розширити уявлення про овочі; викликати бажання передавати фарбами настрої помідора і цибулі, проявляти творчість.

Підготовка вихователя: помідор, цибуля, фарби акварель, аркуш паперу, пензлі.

Хід заняття:

- Діти які жанри живопису вам вже знайомі?
- А який малюнок можна назвати натюрмортом?
- Що таке натура?
- Що може бути натурою?

А зараз ми з вами познайомимося з сеньйором помідором. Він виходить з Південної Америки, а його ім'я походить від італійського слова "поммо доро", що означає "золоте яблуко". А ще його називають томат. Це більш раннє ім'я.

Коли помідор вперше потрапив до Європи, усі вважали, що це декоративна рослина. Люди висаджували його у кімнатних горщиках як квітку. І плоди навіть не використовували у їжу, вважали їх отруйними. Нині помідор поважний сеньйор, він дуже багатий на вітамін С. А у помідора нині важлива зустріч. Він чекає на Цибулю.

Під музику з'являється золотиста цибулина.

- Цибуля одягнена у золотий одяг. Вона має цілющу силу. В середні віки рицарі носили її на грудях як талісман. Вони вірили, що цибуля захистить їх від стріл та ударів мечем. А в Греції воїнам давали їсти велику кількість цибулі, щоб вони були сильними й хоробрими. Навіть її запах убиває хвороботворні бактерії.

Далі пропонуємо дітям пофантазувати про зустріч двох героїв, про їх розмови скласти казку.

А зараз ви візьмете пензлі та фарби і спробуйте їх намалювати такими, якими ви їх собі уявили в вашій казці. Під час малювання ми підходили до дітей та запитували якими у них будуть овочі, більшість дітей малювали помідора великим та хвальковитим, а цибульку гордою та розумною.

Розгляд робіт дітей, та їх аналіз. Кожна дитина розповідає про свій малюнок, який супроводжувала своєю історією про героїв.

Додаток 9. Формувальний експеримент.

Комплексне заняття.

Тема: «Барвистий бузок».

Бесіда за картиною П.П.Кончаловського «Бузок» і малювання дітьми натюрморту.

Програмовий зміст: продовжити формувати у дітей уявлення про жанр живописного натюрморту. Уточнити і поширити знання дітей про композиційний центр картини, про кольорову гамму і засоби художньої виразності, які використовував художник для вираження свого задуму. Закріпити вміння дітей використовувати ці засоби виразності в своїх малюнках.

Розвивати у дітей увагу, пам'ять, уяву, емоційну сферу.

Виховувати інтерес до жанру живописного натюрморту, бажання розуміти мову цього жанру живопису, емоційно-естетичне ставлення до краси природи і мистецтва.

Підготовка вихователя: визначення програмового змісту, розробка ходу заняття, добірка матеріалів: аркуші паперу А-3, фарби, пензлі, підкладки, баночки з водою, олівці, репродукція картини П.П. Кончаловського «Бузок».

Підготовка дітей: ознайомлення дітей з жанром живописного натюрморту і засобами його виразності, практичне вправлення у малюванні натюрмортів, використання в малюнках знайомих засобів художньої виразності: тінь, білки, рефлекс.

Хід заняття:

- Діти сьогодні, ми розглянемо чудову картину художника П.П. Кончаловського. Подивіться уважно на цю картину і скажіть, що зобразив на ній художник?

- Так, це бузок. Але бузок зображений не в саду і не кущем під вікном, а в корзині на столі. Квіти такі яскраві, свіжі, але водночас такі «тихі». Хто мені скаже, діти, як називається жанр живопису, який відображає «тиху» природу?

- Розглянемо уважніше цей натюрморт і визначимо з чого він складається.

- А чи правильно художник поєднав предмети свого натюрморту?

- Так, предмети натюрморту поєднанні правильно. Їх не багато, вони не затуляють один одного, а тільки підкреслюють кращі риси один одного.

- А що головне в цій картині?

- Які кольори й відтінки підібрав художник, щоб передати радість від великого букета маленьких квітів?

- Так, це поєднання холодних і теплих кольорів: білого, фіолетового, рожевого, лілового, темно-червоного. Подивіться, як майстерно передав художник бузок – його гілочки важкі, а на них – неначе виноградні грона з малесеньких зірочок –квітів.

- Отже, назва цього натюрморту як ви вже здогадалися «Бузок». Найулюбленишими квітами Петра Петровича Кончаловського є бузок, йому він присвятив безліч своїх картин.

- Скажіть будь ласка, діти, в який час доби намальований цей натюрморт?

- А чому вдень?

- Так, тому що в картині багато яскравого сонячного світла. Воно проходить крізь вікно сяючи своїми теплими і яскравими промінчиками на всі предмети натюрморту, залишаючи на кожному з них свій слід. Подивіться уважно, діти на картину і скажіть, що подарувало сонечко зображеному на картині?

- Так, це тінь від кошика з бузком, це яскраві бліки на кошику, а також завдяки сонячному світлу квіти та листочки бузку дарують один одному свої кольори.

- Який настрій викликає ця картина?

- Настрій радості і натхнення, свіжості і здається, що квіти тільки-но зрізали в саду й поставили у кошик. Вони ще вологі. Можливо від ранкової роси або дощу. А ще я уявила собі, що ми можемо «увійти» в картину і

побачити, як наш натюрморт оживе. (Звучить музика Д. Шостаковича «Хороший день»).

Уявіть собі, діти, що ми з вами тихенько входимо до кімнати де працює над своїм натюрмортом художник. Він бережно ставить запашний і духмяний бузок в кошик, сплетений з вербових гілочок, і який немов обіймає галузки бузку. Але, раптом натхнення прийшло до нього - ожили в очах художника ці ніжні і красиві гілочки бузку, які зашепотіли між собою вихваляючись своєю окрасою та різнобарвністю своїх квіточок. Потяглися вгору і зелені листочки, які також хочуть показати свою невід'ємність в цьому чудовому букеті. Ви згодні, що на всіх нас відразу повіяло весною? Точніше ми відчули її подих. Недарма в народі кажуть: «Зацвів бузок – чекай на літо!»

Згадаємо вірш К.Перелісної «Бузок», який ми раніше вивчали:

Один бузок ось під вікном,

А другий біля ганку.

Один синенький, а отой

Біленький, як сметанка.

Обидва ніжні, запашні,

Аж дух вам забиває.

І кожна гілка, як букет,

Із листя виглядає.

Діти сідають за столики, їм пропонується намалювати натюрморт на тему «Бузок». (Вихователь керує роботою дітей, допомагає індивідуально). В кінці заняття виставка дитячих робіт, діти розповідають за малюнками.

Додаток 10. Формувальний експеримент.

Заняття.

Тема: Предмети, які ми кожен день зустрічаємо.

Ознайомлення дітей з жанром живописного натюрморту, який дає знання дітям про побут людей.

Програмовий зміст: продовжувати формувати у дітей уявлення і знання про різні види жанру живописного натюрморту на прикладі картин А. Філатова «Натюрморт», К.В. Білокур «Снідання», В.Ф. Стожарова «Хліб, сіль і братина». Удосконалювати вміння розрізняти засоби виразності, застосовані живописцем, розуміти зміст і красу побутових натюрмортів.

Розвивати пам'ять, уяву, мислення, емоційну сферу дитини, мову.

Виховувати інтерес до жанру живописного натюрморту, різних його видів.

Підготовка вихователя: визначення програмового змісту, розробка ходу заняття, добірка матеріалів: аркуші паперу А-3, фарби, пензлі, підкладки, баночки з водою, репродукції картин А. Філатова «Натюрморт», К.В. Білокур «Снідання», В.Ф. Стожарова «Хліб, сіль і братина».

Підготовка дітей: ознайомлення дітей з засобами виразності живописного натюрморту та натюрмортом, який містить квіти, овочі, фрукти, гриби. Практичне складання натюрмортів з цих предметів. Виконання дітьми ігрових вправ «Добери епітети», «Назви улюблені кольори художника».

Хід заняття:

- Діти, скажіть будь ласка, з чого можуть складатися натюрморти ?

- Перед вами, діти, дві картини – це також, діти натюрморти, які складені з різних предметів. Розглянемо уважніше ці натюрморти і визначимо, з яких предметів вони складаються. Перший натюрморт К.В.Білокур «Снідання». Що знаходиться в центрі картини?

- Так, в центрі натюрморту знаходиться миска з свіжезвареною картоплею. З якою майстерністю художниця намалювала просту варену картоплю. Вона в неї свіжа, розварена, ми бачимо гарячу пару, що

піднімається з розвареної картоплі. А поруч на білій тарілці нарізана редька і два огірочки. І ми з вами відчуваємо на тлі гарячої розвареної картоплі їх прохолодність. Як ви думаєте, діти, обов'язково треба було вносити цей предмет в натюрморт і чому?

- А що ще зображено на картині? (Називаючи предмети натюрморту, діти описують більш детально кожен з них).

- Так, діти всі предмети натюрморту виписані Катериною Білокур дуже точно і правдиво. Подивіться на м'яку пористу поверхню зрізаного крайця хліба, відчуйте його свіжоспечену теплоту і духмяність. Хліб, діти, це святе для кожної людини, тому паляниця хліба лежить не просто на столі, а на білому, чистому рушнику. Ми не бачимо, але здогадуємося, що керамічний глек містить в собі свіже вранішнє молоко, яке несе в собі цілющу силу різнотрав'я, силу рідної землі і сонця. А ось, ваза з червоними пишними піонами, які так яскраво виділяються на темному тлі картини. Що вони приносять в картину?

- Так, квіти – це окраса нашої оселі, нашого життя. Квіти – це символ щастя і життя. Подивіться з якою любов'ю намалювала їх художниця. Вони не в центрі картини, але ми їх не можемо не помічати, ми, навіть, відчуваємо ніжність квіткових пелюсток, омитих ранньою рососою, їх прозорий і ніжний аромат.

- Діти, які почуття, який настрій викликав у вас цей натюрморт?

- Так, все в цьому натюрморті хвилює, містить у собі щось близьке, рідне кожному з нас. Він пройнятий правдивістю й щирістю.

- А що хотіла показати К. Білокур своїм натюрмортом?

- Так, діти, художниця показала в своїй картині невмирущу силу, красу і щедрість рідної землі. І основне, діти, це те, що художниця змусила нас повному глянути на предмети добре знайомі нам усім, якими ми часто користуємося, не помічаючи їхньої краси. А ще, діти цей натюрморт розповідає нам про побут людей, тому що цими предметами користуються люди. Згадайте, коли ви снідали чи обідали вдома чи в бабусі, що ставили на

стіл, чи був він прикрашений квітами. Чи було вам приємно, коли було на столі красиво?

- Другий натюрморт художника В.Ф. Стожарова називається «Хліб, сіль і братина». Подивіться, діти, на цей натюрморт уважно і скажіть, що в ньому головне?

- Так, це хліб. Великий, круглий, підсмажистий, високий, смачний, духмяний, так і хочеться його ніжно погладити. А поруч золотистий коровай, порізаний по-селянські великими скибками. Художник ніби закликає нас милуватися випеченим хлібом, на якому грають золоті бліки. Він відтінив хліб білим вишитим рушником і золотистого кольору братиною. Діти, а знаєте, що таке братина?

- Ось, подивіться, діти, братина – це посудина у вигляді кулі. З неї в давнину пили – квас, чай, компот. Вона була досить велика і з неї можна було пити багатьом людям, які сиділи за столом, тобто пиття вистачало «на всю братію», тому її назвали братиною. А чому хліб зображений на білому вишитому рушнику?

- Так, діти, сяюча білизна рушника б'є в очі – як символ чистоти і святості ставлення людини до хліба. Червоний колір полотна начебто перекликається з червоною вишивкою на рушнику, створює відчуття радості і вічного життя.

- А які ще предмети поєднанні в цьому натюрморті? Назвіть і опишіть їх.

- Подивіться уважно, діти, на картину і скажіть, чи витримані в цьому натюрморті всі закони складання натюрморту?

- А що ви можете сказати про тло картини?

- Так в цьому натюрморті на золотистому і кольоровому тлі, яке надає картині святкового настрою, гармонійно поєднанні в єдину композицію всі знайомі і прості предмети: яскрава зелена металева кружка, висока витягнута пляшка, витончена, вигнута дерев'яна сільничка, у вигляді качечки; старовинна братина, хлібні паляниці на вишитому рушнику, доповнює цю

композицію старий темний стіл, залита сонцем дерев'яна стіна і кольорова завіска, яка своїми кольорами перекликається з кольором стола. Як ви, діти, думаєте, про що нам хотів розповісти своїм натюрмортом художник В.Ф. Стожаров?

- Так, діти, про красу речей, якими в повсякденному житті користуються люди і які виготовлені руками самих людей. Він розповідає про досконалість форми цих речей, про їх виразність та значення в житті людини.

- Зверніть свою увагу, діти, на третій натюрморт. Встаньте, будь ласка, діти, і підійдіть до нього поближче. З яких предметів складений цей натюрморт?

- Так, діти, цей натюрморт складений з домашнього керамічного посуду. Скажіть, будь ласка діти, а в яких тонах написана ця картина?

- А які засоби художньої виразності ви можете назвати, дивлячись на цю картину?

- А що ви можете сказати про закони складання цього натюрморту?

- Чи правильно художник підібрав тло картини і чому?

- Подивіться, діти, уважно на картину. Здається, що художник взяв щойно виготовлений глиняний посуд і розмірковує, яким візерунком прикрасити його. Дві маленькі чашки вже оздоблені візерунком, який гармонує з кольором глини. Вони ніби вихваляються перед іншим посудом, показуючи свої розписані боки: «Ось, ми які розмальовані і святкові і тому самі гарні серед вас». Але глек, який стоїть за чашками, тільки сміється над маленькими, пустими чашками. Він так розсміявся, що його гладенькі боки, виблискують на сонці, підкреслюючи цим самим привабливість маленьких причепурених чашок. Придивіться, діти, до інших предметів натюрморту і розкажіть про їх зовнішній вигляд, характер. (Розповіді дітей).

- Ось, діти, скільки чудових предметів домашнього посуду складають цей натюрморт. І кожен з них має свою форму, свою величину, свій характер і голос. Всі вони разом складають єдину композицію, складають одне ціле. А називається ця картина художника А.Філатова «Натюрморт». Художник

назвою картини, ніби підкреслює, що натюрморти можна складати не тільки з овочів, фруктів і квітів, а й з посуду і простих побутових речей. Він показав, що кожна річ може бути красивою, необхідно тільки уважно придивитися до неї і, тоді, простий керамічний посуд вразить вас і зачарує красою своїх форм і барв.

- Так скажіть мені, діти, з чого можуть складатися натюрморти?

- Про що можуть розповідати нам натюрморти?

- Діти, ви гарно працювали, а тепер час відпочити – пограти у гру.

Називається гра Допоможемо Федорі.

Мета. Вчити дітей впізнавати і створювати зображення предметів за окремими деталями, творчо розвивати задум та зображувальні здібності. Виховувати бажання допомагати тому, хто цього потребує.

Ігрове завдання. Допомогти Федорі.

Правила гри. За окремими деталями відновити предмети. Разом створювати потрібні предмети.

Матеріал. Картки із зображенням деталей посуду, меблів, продуктів харчування тощо: олівці, фарби, чисті картки.

Гра. Разом з дітьми згадайте сюжет знайомої їм казки К. Чуковського "Федорине горе", прочитайте уривки з неї, намагайтеся викликати співчуття до Федори, побажайте їй стати охайною, від її імені попросіть повернути їй загублені речі. З гірки карток, які лежать на столі, діти беруть по одній і домальовують почате на ній зображення. Потім вони групуються по схожості зображених предметів за їх призначенням (наприклад, посуд, меблі і т. д.) і пропонують їх Федорі. Вона дякує дітям. Можна прочитати відповідні строфи казки К. Чуковського.

У дітей чисті картки. Кожний задумує який-небудь предмет, але малює тільки деталь і передає початий малюнок сусіду. Відгадавши задум товариша, той завершує малюнок. Так з'являються втікачі Федори, а також нові, придумані дітьми. В проведенні гри покладайтеся на дитячу фантазію. Використовуйте вірші, загадки про предмети побуту, посуд.

Сама не їм, а людей годую. (Ложка)

З гарячого джерельця через ніс водиця ллється. (Чайник)

Гладить все, чого торкається, а торкнешся — кусається. (Утюг)

Гладеньке, пахуче, миє чисто. (Мило)

Про одну бабусю

Хто це стукає завзято

Без рук, без верстата

До кожного дому?

Вміє добре ткати.

То гукають нам у двері:

А коли натче —

- Збір металолому!

Здобич втече.

На порозі вже хлоп'ята,

(Павук)

А бабуся з печі!

- Ой, скоріш би, поховати

Миє личко — лізе в очі

Всі залізні речі!

В миску вислизнути хоче.

Бо в сусідки у Варвари

Якщо з лісу, то — суничне,

Ті хлоп'ята з дому

З квітника — уже гвоздичне.

Потягли і самовара

Вимиває бруд, чорнило,

До металолому.

Запашне, рожеве...

- Не турбуйтеся задаром!

(Мило)

Каже їй Пилипко.—

Як немає самовара —

Можем взяти ліжко!

У нашої бабусі

Сидить звір у кожусі,

Біля пічки гріється,

Без водички миється.

(К і т)

Заняття закінчується аналізом і оцінкою роботи дітей на занятті.

Додаток 11. Формувальний експеримент.

Заняття

Тема: Що розповідають натюрморти про професії людей?

з ознайомлення дітей старшої групи з жанром живописного натюрморту, який дає дітям знання про професію людини.

Розглядання з дітьми картини художника С.Ф. Шишка «Вікно», практичне складання дітьми натюрмортів і розповідей про них.

Програмовий зміст: познайомити дітей з жанром живописного натюрморту, який дає знання про професію людини, на прикладі картини С.Ф. Шишка «Вікно». Закріпити, уточнити і поширити знання дітей про композиційний центр картини, засоби художньої виразності, які використовує художник для розкриття власного задуму. Продовжити вчити дітей практично складати власні натюрморти, використовуючи в своїх роботах знання з питань композиції і законів складання натюрмортів та розповідати про них і про власний задум.

Розвивати естетичний смак, відчуття міри, пам'ять, логічне мислення, діалогічне і монологічне мовлення.

Виховувати вміння працювати колективно, рахуватися з думкою іншого, бажання творити красу.

Підготовка вихователя: визначення програмового змісту, розробка ходу заняття, добірка матеріалів: аркуші паперу А-3, фарби, пензлі, підкладки, баночки з водою, репродукція картини С.Ф. Шишка «Вікно» і предмети, з яких діти практично будуть складати натюрморти про професію людини: книжки, глобус, палітра з фарбами, пензлики, керамічний посуд тощо. Підготовка стенду з репродукціями картин: І.Ф. Хруцького «Квіти і фрукти», В.Ф. Стожарова «Хліб, сіль і братина», К. Білокур «Снідання».

Підготовка дітей: ознайомлення дітей з жанром живописного натюрморту і засобами його виразності. Складання дітьми натюрмортів за бажанням з квітів, овочів, фруктів, посуду (робота проводиться індивідуально та з підгрупами дітей з метою закріплення уявлень дітей про правила

складання натюрмортів). Проведення з дітьми дидактичної гри «Опиши улюблений натюрморт».

Хід заняття:

- Діти, підійдіть, будь ласка, до цього стенду. Ви бачите, що на ньому відомі вам картини. Може ви мені назвете назви цих картин і прізвища художників, які намалювали ці картини?

- До якого жанру відносяться картини?

- Про що може нам розповісти жанр живописного натюрморту?

- Бачите, діти про яку кількість предметів і речей, плодів і рослин може нам розповісти жанр живописного натюрморту. Ви правильно сказали, що він нам може розповісти і про життя і про побут людини. А ще натюрморт своєю прекрасною мовою фарб, форм і художніх засобів може нам розповісти про професію людини. Давайте, діти, підійдемо до цієї картини і тихенько сядемо на стільці. (Діти сідають на стільці, які стоять півколом, в центрі на ширмі репродукція картини С.Ф. Шишка «Вікно»).

- Перед вами, діти, натюрморт нашого київського художника С.Ф. Шишка. Натюрморт називається «Вікно». Давайте, діти уважніше подивимося на цю картину і назвемо та опишемо предмети, які складають цей натюрморт.

- Які засоби виразності використовував художник в написанні свого натюрморту?

- А який головний предмет в цій картині?

- Так, діти, це палітра з фарбами і пензлики. Про що це нам розповідає?

- Так, діти, предмети цього натюрморту розповідають нам про творчу професію художника.

- А як розташовані предмети натюрморту, чи підпорядковані вони законам складання натюрморту?

- Так, предмети цього натюрморту не закривають один одного, їх не дуже багато, вони доповнюють один одного, поєднуючись в єдину композицію, яка розповідає нам про талановиту людину – художника. Його

не має на картині, але в кожній речі ми відчуваємо його присутність. Ми можемо собі уявити, що ми входимо з вами в кімнату де працює художник. (Тихо звучить «Полонез» М. Огінського). Художник, ніби тільки що був тут і вийшов, а в кімнаті залишилися бузок і червоні маки в глеках на підвіконні, і палітра з фарбами на столі – світ натюрморту, замкнений у стінах людської оселі. В повітрі разом з весняним запахом бузку відчувається легкий запах свіжих фарб. Квіти й робочий стіл художника ніби оповиті зосередженою тишею. Прислухайтесь, діти, до цієї тиші і ви відчуєте пережиті художником хвилини високого піднесення духу і натхнення. (Музика звучить сильніше, потім поступово затихає). Але не тільки ми з вами стали свідками пережитих художником високих миттєвостей творчого злету, і старий Київ приходить до нього: у вікно майстерні заглядає оксамитова київська ніч і на фоні її густої синяви, яскравішим, вишуканішим стає життя барв і сяяння кольору у картині. (Ще декілька хвилин звучить тиха музика).

- А зараз, діти, я вам пропоную самим проявити творчість і скласти, на окремих столах, власні натюрморти про професію людини із предметів, які лежать на столі. Наприклад, про професію лікаря, вчителя тощо. Але спочатку поділіться на групи по четверо, подумайте і домовтесь про кого буде розповідати ваш натюрморт.

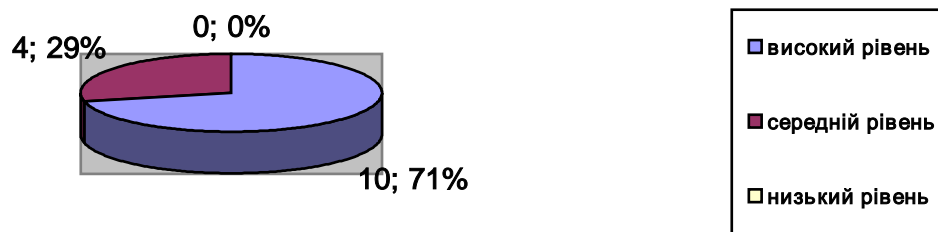
Коли діти самостійно поділилися на групи і домовилися, про людину якої професії вони будуть складати натюрморт, вихователь запитує у дітей, чи вони готові до роботи. Діти відповідають позитивно. Тоді, перед практичною роботою дітей по складанню власних натюрмортів, вихователь пропонує пригадати дітям основні правила складання натюрморту. Діти перераховують їх. Після цього діти складають натюрморти. По закінченню роботи кожна група дітей дає назву складеному натюрморту і розкриває зміст цього натюрморту у вигляді творчої розповіді.

Підсумок заняття.

Додаток 12. Контрольний експеримент.

Діаграма 3

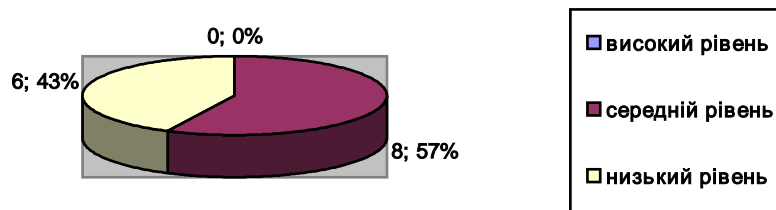
Рівень знань дітей експериментальної групи
на етапі контрольного експерименту

Таблиця №5. Рівні художньо-естетичного розвитку дітей на матеріалі мистецтву живопису (констатувальний експеримент, експериментальна група).

	Діти	Наявність інтересу до творів живопису			Здатність словесної оцінки Засобів виразності			Техніка зображення	Розуміння художнього змісту творів живопису	Загальний Бал
		портрет	пейзаж	натюрморт	Малюнок	Колір	Композиція			
1.	Діма К.	4	3	3	3	3	4	3	4	27
2.	Настя С.	4	4	4	4	3	3	3	3	26
3.	Данило Л.	4	4	4	5	4	4	4	4	33
4.	Влада К.	3	3	4	3	3	4	3	4	27
5.	Женя Х.	5	4	4	4	4	4	4	4	27
6.	Данило Є.	4	4	4	5	3	4	4	4	33
7.	Максим Г.	4	4	4	3	3	4	3	4	29
8.	Міша Х.	3	4	3	3	3	4	3	4	27
9.	Ілля Г.	4	3	3	3	3	4	3	3	26
10.	Еліна Б.	3	4	4	4	3	3	3	3	27
11.	Женя М.	4	4	4	5	5	4	4	4	34
12.	Влада Ч.	4	3	4	3	3	3	4	3	27
13.	Діма К.	4	3	3	3	4	3	3	3	26
14.	Настя С.	4	3	4	2	3	4	3	3	26

**Рівень знань дітей контрольної групи
на етапі контрольного експерименту**

Таблиця №6. Рівні художньо-естетичного розвитку дітей на матеріалі мистецтву живопису (констатувальний експеримент, контрольна група).

	Діти	Наявність інтересу до творів живопису			Здатність словесної оцінки засобів виразності			Техніка зображення	Розуміння художнього змісту творів живопису	Загальний Бал
		портрет	пейзаж	натюрморт	Малюнок	Колір	Композиція			
1.	Ігор К.	3	3	2	2	3	2	2	2	19
2.	Ніна Д.	2	3	2	2	2	2	3	2	18
3.	Маша А.	1	2	4	2	3	2	1	2	17
4.	Міша Р.	2	3	2	2	3	2	3	2	19
5.	Павло Д.	3	4	3	3	3	4	3	4	27
6.	Аліна Р.	2	4	2	4	3	3	2	4	24
7.	Оля Р.	4	4	4	3	2	3	3	3	26
8.	Олена Б.	3	4	3	3	3	4	3	4	27
9.	Люба Х.	4	3	3	3	3	4	3	3	26
10.	Маша С.	3	3	2	2	3	3	3	3	22
11.	Юля Г.	1	2	4	2	2	2	1	2	16
12.	Дмитро К.	4	3	4	3	3	3	4	3	27
13.	Максим Д.	1	2	2	2	2	2	2	2	15
14.	Богдан В.	4	3	4	2	3	4	3	3	26

Низький рівень = 2,1 бал = 12-19 балам

Середній рівень = 3 бали = 20-27 балам

Високий рівень = 4,5 бали = 28-36 балам

Додаток 13. Контрольний експеримент.

Комплексне заняття

Тема: Фруктово-овочевий натюрморт.

закріплення знань дітей про різні види живописного натюрморту.

Програмовий зміст: закріпити знання дітей про різні види жанру живописного натюрморту, які розповідають про побут людини або її професію. Закріпити, в практичному вправлянні з дітьми, знання про основні закони складання натюрморту. Продовжити роботу з дітьми по використанню знайомих їм засобів художньої виразності натюрмортів у своїх малюнках.

Розвивати естетичний смак, пам'ять, фантазію, мову, уяву.

Виховувати любов до мистецтва, бажання творити, фантазувати, уміння працювати в колективі.

Підготовка вихователя: визначення програмового змісту, розробка ходу заняття, добірка матеріалів: аркуші паперу А-3, фарби, пензлі, підкладки, баночки з водою, олівці, репродукції картин: С.Ф. Шишка «Вікно», А. Філатова «Натюрморт з посудом», С.Ф. Стожарова «Натюрморт. Льон», «Чай з калачиками», І. Грабара «Натюрморт з варенням і яблуками». Добірка предметів для практичного вправлення дітей в складанні власних натюрмортів: керамічний посуд, вишиті рушники, серветки, палітра з фарбами, пензлі, муляжі овочів, фруктів тощо.

Підготовка дітей: ознайомлення дітей з різноманітними жанрами живописного натюрморту: про природу, її дари, побут і професії людини. Практичне складання і описування власних натюрмортів з квітів, фруктів, овочів, і натюрморти, які розповідають про професію людей. Розгляд і опис натюрмортів відомих українських і світових художників. Практичне використання у малюнках знайомих засобів художньої виразності.

Хід заняття:

- Діти, сьогодні я вас запрошуюю відвідати нашу картинну галерею. Подивіться і скажіть, будь ласка, якому жанру живопису сьогодні відводиться зал картинної галереї?

- Так, жанру живописного натюрморту. Діти, подивіться уважно на ці натюрморти, пригадайте і скажіть прізвище автора і назву кожного натюрморту?

- Про що або кого розповідає знайомий вам натюрморт?

- Давайте, діти, дивлячись на ці натюрморти, згадаємо основні закони складання натюрморту. (Предметів в натюрморті не багато вони взаємопов'язані за змістом, вони підкреслюють кращі риси один одного, не затуляють один одного і т.д.).

- А які засоби художньої виразності використовують художники для зображення предметів натюрморту?

- Я бачу ви так багато знаєте про жанр живописного натюрморту, що нам пора переходити до іншого залу, який має назву «Майстерня художника». (Діти переходять в групову кімнату).

- Подивіться, діти, на ці столи. Бачите, скільки тут різних предметів. І всі вони можуть нам про щось, або когось розповісти. Але для цього необхідно скласти натюрморт. Ця робота вам уже знайома. Для виконання цього завдання вам необхідно поділитися на групи по чотири дитини і домовитися між собою про композицію і зміст натюрморту, а також необхідно придумати назву вашого натюрморту.

Коли діти готові до практичного складання власного натюрморту, вихователь пригадує з ними основні закони складання натюрмортів. Коли натюрморти вже складені, кожна група дітей говорить, як називається їх натюрморт і розповідає про його зміст. Далі вихователь пропонує дітям за вибором намалювати один із складених натюрмортів, використовуючи всі знайомі їм засоби художньої виразності. (Засоби художньої виразності повторюються разом з дітьми і показуються на предметах складених натюрмортів). Після закінчення роботи, діти аналізують свої малюнки в творчій формі. (Організовується виставка робіт дітей для перегляду їх батьками, дітьми інших груп. Екскурсоводом виставки може бути дитина цієї ж групи).